

Τμήμα Οικονομικών
Επιστημών

**MSc law &
economics**

DEPARTMENT of ECONOMICS,
UNIVERSITY of MACEDONIA
and SCHOOL of LAW,
ARISTOTLE UNIVERSITY of THESSALONIKI

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ
ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ»

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΟΙ ΕΥΘΥΝΕΣ ΤΩΝ ΔΙΟΙΚΗΤΩΝ ΤΗΣ ΑΕ ΚΑΙ Η ΕΠΙΔΡΑΣΗ ΤΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ
ΑΦΕΡΕΓΓΥΟΤΗΤΑΣ ΕΠ' ΑΥΤΩΝ

Ντουμάνη Βασιλική
ΑΕΜ: mle19023

Επιβλέπων καθηγητής: Ρήγας Γιοβαννόπουλος
Αύγουστος 2020

Συντομογραφίες

ΑΕ | ανώνυμη εταιρία

ΑΚ | Αστικός Κώδικας

ΑΠ/ΟΛΑΠ | Άρειος Πάγος/Ολομέλεια ΑΠ

Αρμ| περιοδικό «Αρμενόπουλος»

βλ.| βλέπε

ΓΕΜΗ| Γενικό Εμπορικό Μητρώο

ΓΣ | γενική συνέλευση

ΔΕΕ |περιοδικό «Δίκαιο Επιχειρήσεων & Εταιρειών»

ΔΕΕ |Δικαστήριο Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΔΟΥ |δημόσια οικονομική υπηρεσία

ΔΣ| διοικητικό συμβούλιο

ΕΤΚ | Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας

ΚΦΔ| Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας

ΝοΒ| περιοδικό «Νομικό Βήμα»

ν.π.| νομικό πρόσωπο

Ν.Π.Δ.Δ.| νομικό πρόσωπο δημοσίου δικαίου

παρ. |παράγραφος

ΠτΚ| Πτωχευτικός Κώδικας

ΦΕΚ| Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ΦΠΑ| φόρος προστιθέμενης αξίας

ΧρΙΔ |περιοδικό «Χρονικά Ιδιωτικού Δικαίου»

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αποτελεί κοινό τόπο ότι η κατοχή και η άσκηση εξουσίας είναι ιδιαίτερος ελκυστική. Είναι συχνό φαινόμενο να προτείνεται η συμμετοχή στο ΔΣ μιας εταιρίας και να αντιμετωπίζεται αυτό ως μια εξόχως τιμητική πρόταση για το μέρος στο οποίο απευθύνεται. Ωστόσο, στην πλειάδα των περιπτώσεων τα άτομα που αποδέχονται τις τιμητικές αυτές προτάσεις και γίνονται μέλη ΔΣ Ανωνύμων εταιριών αγνοούν τους κινδύνους που εγκυμονούν, οι οποίοι μάλιστα σε ορισμένες περιπτώσεις είναι ιδιαίτερος σοβαροί. Η ρήση του Ομήρου κατά την οποία «Αυτός που βρίσκεται στην εξουσία, δε μπορεί να κοιμηθεί ήσυχα μια ολόκληρη νύχτα», εκφράζει στον υπέρτατο βαθμό το μέγεθος των ευθυνών που τους αποδίδονται, αντικατοπτρίζοντας την σοβαρότητα που απαιτείται να επιδεικνύεται στις περιπτώσεις αυτές. Μάλιστα, το εύρος της ευθύνης εκείνων που διοικούν την εταιρία και ασκούν εξουσία, καθώς και οι κίνδυνοι που αντιμετωπίζουν δεν είναι ούτε απολύτως καταγεγραμμένα ούτε και προσδιορίσιμα μεγέθη. Έχει καθιερωθεί νομοθετικά ένα δαιδαλώδες πλέγμα διατάξεων στρεφόμενο στα πρόσωπα που διοικούν τις εταιρίες, τα οποία τα καθιστά υπεύθυνα για ζημία που προκλήθηκε σε τρίτους από πράξεις ή παραλείψεις που έγιναν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων που τους είχαν ανατεθεί, για την ζημία που προκάλεσαν στην εταιρία από τις διαχειριστικές τους ενέργειες, για τις φορολογικές- ασφαλιστικές παραβάσεις καθώς και για τις φορολογικές-ασφαλιστικές υποχρεώσεις των εταιριών αυτών, όπως και για άλλες περιπτώσεις που θα εκτεθούν στην παρούσα μελέτη. Στόχος της παρούσας συνιστά η προσέγγιση της διάρθρωσης και της αποσαφήνισης του νομοθετικού καθεστώτος που διέπει το πλαίσιο ευθυνών των διοικητών των ΑΕ, με σκοπό την ενίσχυση του αισθήματος ασφάλειας δικαίου και την κατανόηση του εύρους και του

μεγέθους των δυνητικών κινδύνων τους οποίους αντιμετωπίζουν τα συγκεκριμένα πρόσωπα. Βέβαια, η όποια προσπάθεια καταγραφής δεν μπορεί παρά να είναι σχετική όσον αφορά την πληρότητά της καθώς το εύρος της ευθύνης τους δεν δύναται να εξαντληθεί στα όρια της παρούσας μελέτης.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

A. Εισαγωγή σελ.7	σελ.7
1. Η διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας	σελ.7
2. Συλλογική δράση του ΔΣ και η δυνατότητα ύπαρξης υποκατάστατου οργάνου	σελ.8
3. Η αρχή της αυτοτέλειας	σελ.10
4. Εξαιρέσεις από την αρχή της αυτοτέλειας και καθιέρωση ευθύνης των διοικητών	σελ.11
5. Λόγοι καθιέρωσης ευθυνών σε βάρος των διοικούντων.....	σελ.12

B. Μέρος Πρώτο

Καθίδρυση ευθυνών κατά το νέο Νόμο των Ανωνύμων Εταιριών

1. Εισαγωγικά Προλεγόμενα.....	σελ.12
2. Η ενδοεταιρική ευθύνη των μελών του ΔΣ (αρ. 102 του Ν. 4548/2018)	σελ.13
3. Καθίδρυση ειδικών ποινικών ευθυνών κατά τον Ν. 4548/2018.....	σελ.16
I. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 176 Ν. 4548/2018.....	σελ.16
II. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 177 Ν. 4548/2018.....	σελ.17
III. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 179 Ν. 4548/2018.....	σελ.18
IV. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 180 Ν. 4548/2018	σελ.19

Γ. Μέρος Δεύτερο

Καθίδρυση ευθυνών κατά τον ΑΚ

1. Εισαγωγικά Προλεγόμενα.....	σελ.20
2. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 71 ΑΚ.....	σελ.20
3. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 197, 198 ΑΚ.....	σελ.21
4. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 914 ΑΚ	σελ.22

Δ. Μέρος Τρίτο

Καθίδρυση ευθυνών έναντι του Δημοσίου και ΝΠΔΔ

1. Εισαγωγικά Προλεγόμενα.....σελ.24
2. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 50 του Ν. 4174/2013
.....σελ.25
3. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 26 του Ν. 1846/1951 .....σελ.28
4. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 29 Ν. 2960/2001 .....σελ.29

Ε. Μέρος Τέταρτο

Καθιέρωση ποινικών ευθυνών σε βάρος των διοικούντων

1. Εισαγωγή.....σελ.31
2. Καθιέρωση ποινικών ευθυνών κατ' αρ. 66 του Ν. 4174/2013.....σελ.32
3. Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 25 Ν. 1882/1990.....σελ.34
4. Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 157 του Ν.2960/2001.....σελ.38
- 5.Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 28 του Ν. 1650/1986.....σελ.39
6. Άλλες περιπτώσεις καθιέρωσης ποινικής ευθύνης σελ.40

ΣΤ. Μέρος Πέμπτο

Το στάδιο αφερεγγυότητας μιας ΑΕ και οι ευθύνες των διοικητών

- 1.Εισαγωγή.....σελ.43
2. Ενδείξεις της Αφερεγγυότητας.....σελ.44
3. Η αντίδραση των διοικητών στην οικονομική κρίση.....σελ.46
4. Η αστική ευθύνη των διοικητών κατά το αρ. 98 ΠτΚ.....σελ.48
  - I. Ευθύνη για παρέλκυση της πτώχευσης.....σελ.48
  - II. Ευθύνη για πρόκληση της πτώχευσης.....σελ.50
- 5.Η ευθύνη των διοικητών κατά τον χρόνο διάλυσης της εταιρίας.....σελ.51
  - I. Καθιέρωση αστικής ευθύνης των διοικούντων κατ' αρ. 50 παρ. 1 ΚΦΔ.....σελ.51
  - II. Ποινική αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας κατά τον ΠτΚ.....σελ.53

A. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Η διοίκηση της ανώνυμης εταιρίας.

Σύμφωνα με το άρθρο 77 παρ. 1 του νέου Νόμου των ανωνύμων εταιριών 4548/2018 (ο οποίος αντικατέστησε τον Ν. 2120/1920), ορίζεται ότι «Την εταιρία διοικεί το διοικητικό συμβούλιο. Η διοίκηση της εταιρίας περιλαμβάνει τη διαχείριση και την δικαστική και εξώδικη εκπροσώπησή της. Με την επιφύλαξη του άρθρου 87, το διοικητικό συμβούλιο ενεργεί συλλογικά». Το διοικητικό συμβούλιο της εταιρίας είναι ένα ολιγομελές καθώς αποτελείται από τουλάχιστον τρία και όχι περισσότερα από 15 μέλη, και ευέλικτο όργανο, το οποίο επέχει διαχειριστικές και εκπροσωπευτικές εξουσίες. Πρόκειται, δηλαδή, για ένα όργανο που δρα συλλογικά και εκφράζει τη βούληση του νομικού προσώπου στις προς τα έσω και στις προς τα έξω σχέσεις. Το Διοικητικό Συμβούλιο αποτελείται από εκτελεστικά και μη εκτελεστικά μέλη. Εκτελεστικά μέλη θεωρούνται αυτά που ασχολούνται με τα καθημερινά θέματα διοίκησης της εταιρίας και είναι επιφορτισμένα με την παροχή πληροφοριών για τις λειτουργίες της επιχείρησης, ενώ μη εκτελεστικά θεωρούνται τα επιφορτισμένα με την προαγωγή όλων των εταιρικών ζητημάτων, τα οποία συνεισφέρουν με την αντικειμενικότητα και την εξειδίκευση τους στην αξιολόγηση και την εποπτεία των αποφάσεων της διοίκησης.

Κατά τα άρθρα 70 και 71 ΑΚ, οι πράξεις που ενεργεί το ΔΣ στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων του θεωρούνται πράξεις του ίδιου του νομικού προσώπου. Το ειδικό αυτό όργανο της ΑΕ είναι συνέπεια της σωματειακής οργάνωσης της ΑΕ. Ωστόσο, καθώς το ΔΣ διοικεί ξένη περιουσία υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος κακής, επιπόλαιας ή ριψοκίνδυνης διαχείρισης σε σχέση με τις προσωπικές εταιρίες, στις οποίες υπάρχει αυτοδιαχείριση και προσωπική ευθύνη των εταίρων διαχειριστών για τα εταιρικά χρέη, καθόσον η προσωπική περιουσία των μελών του ΔΣ δεν είναι υπέγγυα έναντι των εταιρικών δανειστών¹. Για τον λόγο τούτο, ο νομοθέτης προκειμένου να αντιμετωπίσει τον κίνδυνο αυτό, έχει θεσπίσει ειδικές διατάξεις για τον έλεγχο και την ευθύνη των μελών του ΔΣ σε συνδυασμό με έτερες διατάξεις

---

¹ Ν. Ρόκας, Εμπορικές Εταιρίες, Μέρος Γ', Η ανώνυμη εταιρία, σελ. 288.

που καθιερώνουν ευθύνη τους, λόγω της εκπροσωπευτικής τους ιδιότητας, οι οποίες θα αναλυθούν εκτενώς κατωτέρω.

2. Συλλογική δράση του ΔΣ και η δυνατότητα ύπαρξης υποκατάστατου οργάνου.

Κατά το άρ. 77 του Ν. 4548/2018, όπως παρατέθηκε ανωτέρω, προβλέπεται η άσκηση των αρμοδιοτήτων του ΔΣ κατά τρόπο συλλογικό. Ωστόσο, το σύστημα της συλλογικής δράσης που προβλέπει καταρχήν ο νόμος παρουσιάζεται στην πράξη αρκετά συχνά δυσλειτουργικό και δύσκαμπτο, καθόσον είναι αδύνατο το ΔΣ, ως συλλογικό όργανο αποτελούμενο από περισσότερα των 3 άτομα, να βρίσκεται σε διαρκή συνεδρίαση, ώστε να λαμβάνει αποφάσεις σε μόνιμη βάση για κάθε απαιτούμενη ενέργεια στα πλαίσια της καθημερινής διαχείρισης, αλλά και να εκπροσωπεί την εταιρία σε κάθε πιθανή συναλλαγή. Άλλωστε, κάτι τέτοιο, θα οδηγούσε σε μη επωφελή και αναποτελεσματική για την ίδια την ΑΕ διοίκηση και τούτο διότι η πολυπλοκότητα και η ταχύτητα των σύγχρονων συναλλαγών απαιτούν ιδιαίτερη γνώση και ευελιξία της διοίκησης στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και στην ανάληψη πρωτοβουλιών.²

Παρά το γεγονός ότι η διαχειριστική εξουσία προβλέπεται εκ του νόμου ότι ασκείται από το συλλογικό όργανο, το ΔΣ, το οποίο είναι το σημαντικότερο όργανο της ΑΕ, αυτό δεν αποκλείει σύμφωνα με τις επιταγές των άρθρων 77 και 87 του Ν. 4548/2018, εν αντιθέσει μάλιστα αποτελεί στην πράξη τον γενικό κανόνα, την ανάθεση των αρμοδιοτήτων του ΔΣ σε μέλη του ή σε τρίτα πρόσωπα. Έχοντας, λοιπόν, πλήρη επίγνωση των αδυναμιών του συστήματος συλλογικής δράσης και των προβλημάτων που ανακύπτουν προέβλεψε ο νομοθέτης ότι το ΔΣ δύναται να αναθέσει τις εξουσίες διαχείρισης και εκπροσώπησης της ΑΕ σε ένα ή περισσότερα πρόσωπα, τα οποία μπορεί να είναι μέλη του είτε όχι, εφόσον όμως υπάρχει σχετική πρόβλεψη στο καταστατικό της εταιρίας. Η ανάθεση των εξουσιών σε

---

² Βλ. Γασπαρινάτος, Η αστική ευθύνη της Διοίκησης των Κεφαλαιουχικών Εταιριών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2006, σελ. 44, Μικρούλεα, Όρια δράσης και ευθύνη των εταιρικών διοικητών, Νομική Βιβλιοθήκη, 2013, σελ. 133 και Αδαμίδης, Η ευθύνη των υποκατάστατων και των πληρεξουσίων του ΔΣ της ΑΕ, προσώπων σε Σύγχρονα Ζητήματα εταιρικής ευθύνης, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων, 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελλήνων Εμπορικόλογων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003, 416 επ.

υποκατάστατα όργανα καθώς και ο προσδιορισμός των προσώπων αυτών διενεργείται κατόπιν αποφάσεως του ΔΣ, η οποία υποβάλλεται σε δημοσιότητα. Ο κανόνας μάλιστα αυτός περί της ανάθεσης εξουσιών είναι απόλυτα σύμφωνος με το δίκαιο της ΑΕ, κατά το οποίο το ΔΣ παραμένει αρμόδιο και υπεύθυνο για την διοίκηση της εταιρίας ακόμη και στην περίπτωση που υφίστανται υποκατάστατα όργανα³. Τα μέλη του ΔΣ στους οποίους έχουν ανατεθεί οι παραπάνω εξουσίες ονομάζονται συνήθως «διευθύνοντες» ή «εντεταλμένοι» σύμβουλοι, ενώ, οι τρίτοι ονομάζονται «διευθυντές» ή «γενικοί διευθυντές».

Ωστόσο, καθώς το ΔΣ συνιστά το αναντικατάστατο και κυρίαρχο διοικητικό όργανο της ΑΕ, η λειτουργία του ως συλλογικού οργάνου, κατά κρατούσα άποψη, αποτελεί *jus cogens* καθώς το ΔΣ ως όργανο, είναι επιφορτισμένο να υλοποιεί το εταιρικό συμφέρον και σκοπό. Εξ αυτών, λοιπόν, ευλόγως συνεπάγεται ότι δεν νοείται κατάργηση του ΔΣ σε καμία περίπτωση ούτε με πρόβλεψη στο καταστατικό, ούτε με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης. Επίσης δε νοείται, όπως προαναφέρθηκε, και αφαίρεση των αρμοδιοτήτων του ΔΣ χωρίς απόφαση του ίδιου και φυσικά δε νοείται αυτοκατάργηση του ή παραίτηση του από το δικαίωμα ανάκλησης της απόφασης περί υποκατάστασης⁴. Τούτο συνεπάγεται ότι σε καμία περίπτωση το ΔΣ δεν απαλλάσσεται από την ευθύνη του, το αντίθετο μάλιστα, ευθύνη των μελών του ΔΣ είναι δυνατό υπό όρους να δημιουργείται και όταν το ΔΣ αναθέτει περαιτέρω την άσκηση των αρμοδιοτήτων του. Το ΔΣ της εταιρίας, λοιπόν, λαμβάνοντας απόφαση για μεταβίβαση των αρμοδιοτήτων σε τρίτα πρόσωπα αυτόματα έχει και την ευθύνη αυτής της υποκατάστασης, όπως άλλωστε συμβαίνει με κάθε απόφαση του. Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις, ο ίδιος ο νόμος καθιερώνει ευθύνη στο πρόσωπο των υποκατάστατων οργάνων, όπως θα αναλυθεί στη συνέχεια⁵.

---

³ Αντωνόπουλος, Δίκαιο ΑΕ, σελ. 472-473. Κ. Παμπούκης Παρατηρήσεις στην ΑΠ1510/2006.

⁴ Βλ. από Θεωρία, Αντωνόπουλος, Δίκαιο ΑΕ και ΕΠΕ, ό.π., σελ. 478 και του ίδιου, Ανάκληση ΔΣ ΑΕ και υποκατάστατων οργάνων (γνωμ), ό.π., σελ. 1291, Μαρίνος, Διευθύνων Σύμβουλος αε ως υποδεέστερο όργανο.

⁵ Άρθρο 50 παρ. 1 και 2 ν. 4174/2013, άρθρο 31 ν. 4321/2015. (βλ. αναλυτικά, Φινοκαλιώτη, Η αστική ευθύνη των διοικούντων ΑΕ και ΕΠΕ για φορολογικές οφειλές, Σάκκουλας, 2014).

3. Η αρχή της αυτοτέλειας.

Ενώσεις προσώπων για την επιδίωξη ορισμένου σκοπού, καθώς επίσης και σύνολα περιουσίας για την εξυπηρέτηση ορισμένου σκοπού, μπορούν κατά τη διάταξη του άρθρ. 61 του ΑΚ να αποκτήσουν προσωπικότητα, αν τηρηθούν οι όροι που αναγράφει ο νόμος, δηλαδή να αποκτήσουν ικανότητα δικαίου, η οποία πάντως δεν εκτείνεται κατά τη διάταξη του άρθρ. 62 του ίδιου Κώδικα σε έννομες σχέσεις που προϋποθέτουν ιδιότητες φυσικού προσώπου. Επομένως, νομική προσωπικότητα είναι η ικανότητα δικαίου, που απονέμεται από το νόμο σε οργανισμούς που επιδιώκουν ορισμένο σκοπό, οι οποίοι ανάγονται έτσι σε αυτοτελείς φορείς δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, δηλαδή σε νομικά πρόσωπα με χωριστή περιουσία απ' αυτή των μελών τους, που τους προσδίδει αυθύπαρκτη στο χώρο και συνεχή στο χρόνο οντότητα.

Η νομική λοιπόν προσωπικότητα είναι δημιούργημα του δικαίου, με την οποία εξυπηρετούνται οικονομικές και κοινωνικές ανάγκες, όπως προπάντων είναι ο περιορισμός της ευθύνης και των κινδύνων κατά την άσκηση της εμπορικής δραστηριότητας με ανάλογη μείωση και του κόστους από τη συμμετοχή σ' αυτή.

Η περιουσιακή αυτοτέλεια των νομικών προσώπων είναι συνεπώς το βασικότερο στοιχείο της ιδιοσυστασίας τους, που εκφράζεται και με τη διάταξη του άρθρ. 70 ΑΚ, σύμφωνα με την οποία οι δικαιοπραξίες που επιχείρησε μέσα στα όρια της εξουσίας του το όργανο διοίκησης του νομικού προσώπου υποχρεώνουν το νομικό πρόσωπο. Απόρροια της ιδιαίτερης ικανότητας δικαίου των νομικών προσώπων είναι ακριβώς και η ιδιαίτερη ικανότητα ευθύνης τους, δηλαδή αποκλειστικής και χωριστής από την ευθύνη των μελών τους, που σημαίνει ότι υπέγγυα στους δανειστές του νομικού προσώπου είναι μόνον η δική του περιουσία και όχι και η περιουσία των μελών του, ενώ και αντιστρόφως η περιουσία του δεν είναι υπέγγυα στους ατομικούς δανειστές των μελών του.⁶

---

⁶ Βλ. ΑΠ 2/2013 δημ. στη ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Συνιστά, λοιπόν, θεμελιώδη αρχή του δικαίου των νομικών προσώπων και ουσιώδους σημασίας διάσταση της νομικής προσωπικότητας, ιδίως επί σωματειακού χαρακτήρα μορφωμάτων, η αρχή της αυτοτέλειας ή, άλλως, αρχή του χωρισμού. Η αρχή του χωρισμού αποτελεί λογική απόρροια του γεγονότος ότι στα νομικά πρόσωπα, εν αντιθέσει με τα φυσικά, υφίσταται διάκριση μεταξύ του φορέα της περιουσίας (που είναι το ίδιο το νομικό πρόσωπο) και του φορέα του συμφέροντος (που είναι τα μέλη του νομικού προσώπου). Ως απότοκο της αρχής του χωρισμού, υπέγγυα για τις υποχρεώσεις του νομικού προσώπου έναντι των δανειστών του είναι μόνον η περιουσία του νομικού προσώπου, αποκλεισμένης της περιουσίας των μελών του. Ειδικότερα, το νομικό πρόσωπο διαθέτει δική του περιουσία, ανεξάρτητη και αυτοτελής από αυτή των μελών του, η οποία είναι η μοναδική υπέγγυα έναντι των δανειστών του. Επιπλέον, ευθύνεται κατ' αρχήν το ίδιο το νομικό πρόσωπο της εταιρίας για τις πράξεις του έναντι των τρίτων⁷. Συνάγεται, λοιπόν, ότι οι διοικητές του ν.π δεν φέρουν ατομική ευθύνη για τις υποχρεώσεις που γεννώνται στο πρόσωπό του -όπως ισχύει επί προσωπικών εταιριών- και, αντιστρόφως, το νομικό πρόσωπο δεν φέρει ευθύνη για τις υποχρεώσεις που γεννώνται στα πρόσωπα των μελών του.

4. Εξαιρέσεις από την αρχή της αυτοτέλειας και καθιέρωση ευθύνης των διοικητών.

Η βασική αρχή της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου, όπως αναλύθηκε ανωτέρω, δεν συνιστά κανόνα δίχως εξαιρέσεις, αλλά αντιθέτως, δύναται να καμφθεί ως ένα βαθμό σε νομοθετικά προβλεπόμενες και εξαιρετικές περιπτώσεις, ιδίως όταν, μετά από στάθμιση συμφερόντων και σκοπιμοτήτων, επιβάλλεται μία άλλη νομική επιλογή, χωρίς, όμως, να ανατρέπεται και καταλύεται ο θεσμός της νομικής προσωπικότητας.

Η, κατά παρέκκλιση από τη θεμελιώδη αρχή του χωρισμού, κάμψη της αυτοτέλειας του νομικού προσώπου αποτελεί θεσμό νομολογιακά διαπλασμένο. Σύμφωνα με τη διαμορφωθείσα νομολογία, η αρχή της αυτοτέλειας κατέχει μεν καίρια θέση στο δικαιοϊκό μας σύστημα, ωστόσο,

---

⁷ Παπαστερίου Δ., Γενικές Αρχές Αστικού Δικαίου, Έκδοση Β', 2009, σελ. 449.

αποτελώντας ένα «τεχνητό δημιούργημα του νομοθέτη», δεν μπορεί και δεν πρέπει να είναι απόλυτη. Αποκλίσεις από αυτή θα πρέπει να γίνονται δεκτές όχι μόνον κατ' επιταγή ειδικών διατάξεων, αλλά, κατ' εξαίρεση, και όταν ο διαχωρισμός αυτός δεν είναι ανεκτός από το δίκαιο και την καλή πίστη (άρθ. 281, 288, 200 ΑΚ)⁸.

Όπως αναλυτικά θα εκτεθεί κατωτέρω, σημαντική απόκλιση από την ως άνω αρχή επιφέρουν πλήθος νομοθετικών διατάξεων που θεμελιώνουν την γέννηση στο πρόσωπο των διοικούντων ανωνύμων εταιριών ευθυνών αστικής, ποινικής και διοικητικής φύσεως. (71β', 914, 916 ΑΚ, 102,107, 176, 177 του Ν. 4548/2018, 98 ΠτΚ, 25 του Ν. 1882/1990, 50 του Ν. 4174/2013 κ.ά).

A.5. Λόγοι καθιέρωσης των ευθυνών σε βάρος των διοικούντων.

Δικαιολογητικό λόγο θέσπισης της αυστηρής ευθύνης των προσώπων που διευθύνουν και εκπροσωπούν την ανώνυμη εταιρία αποτέλεσε ο μείζονος σημασίας ρόλος που διαδραματίζουν τα πρόσωπα αυτά στη διοίκηση του ν.π. Το ΔΣ είναι το κατεξοχήν διαχειριστικό και εκπροσωπευτικό όργανο της εταιρίας, το οποίο, χαράσσει την πορεία της εταιρίας. Στην ουσία πρόκειται για διοίκηση ξένης περιουσίας κατά απόλυτη εξουσία. Το διοικητικό συμβούλιο είναι το μέσο με το οποίο η εταιρία αναπτύσσει τη νομική της δράση. Στο πλαίσιο της διαχείρισης αυτής οι διοικούντες λαμβάνουν επιχειρηματικές αποφάσεις και αποφάσεις ιδιαίτερης βαρύτητας για την μελλοντική προοπτική της εταιρίας. Ως εκ τούτου, τα τελευταία απολαμβάνουν ευρεία ανεξαρτησία ως προς τη διοίκηση της εταιρίας, διαμορφώνοντας τη βούλησή της και με αυτόν τον τρόπο δικαιολογείται η θεμελίωση της προσωπικής τους ευθύνης για τις οφειλές της ΑΕ.

B. Καθίδρυση ευθυνών κατά το νέο Νόμο των Ανωνύμων Εταιριών.

1. Εισαγωγή.

---

⁸ Βλ. ΑΠ 309/2009, Αρμ. 2009, 1529, 1530 και ΑΠ 2/2013

Η ευθύνη των μελών του διοικητικού συμβουλίου δικαιοπολιτικά ανήκει στον πυρήνα της ορθής εταιρικής διακυβερνήσεως (good corporate governance), ενώ σε επίπεδο οικονομικής προσεγγίσεως του δικαίου απορρέει από το πρόβλημα της σχέσεως (agency) κυρίου της υποθέσεως (principal) και εντολοδόχου (agent) και της εξ αυτής της σχέσεως απορρέουσας καταπιστευτικής διαχειρίσεως ξένης περιουσίας⁹. Πρόκειται για εσωτερική ευθύνη, εφόσον αφορά την ευθύνη των μελών του ΔΣ έναντι του νομικού προσώπου, το οποίο διοικούν και όχι έναντι τρίτων εκτός εταιρίας, μεταξύ άλλων και πρώην μετόχων. Η εσωτερική ευθύνη των μελών του ΔΣ έναντι της ΑΕ κινείται μεταξύ προλήψεως και αποκαταστάσεως της ζημίας. Η πρώτη ερείδεται στην δημιουργία κινήτρων επιμελούς και σύμφωνης προς την υποχρέωση πίστεως συμπεριφοράς, ενώ η δεύτερη με την άσκηση αξιώσεως αποζημιώσεως κατά των μελών του διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρίας.

2. Η ενδοεταιρική ευθύνη των μελών του ΔΣ (αρ. 102 του Ν. 4548/2018).

Σε αντιστάθμισμα των μεγάλων εξουσιών που έχει το ΔΣ της ανώνυμης εταιρίας, καθιερώνεται αυστηρό σύστημα ευθύνης των μελών του. Ο νέος νόμος 4548/2018 ουδεμία μεταβολή επέφερε στο ήδη καθιερωμένο με τον νόμο 2120/1920 αυστηρό σύστημα ευθύνης των διοικητών της ΑΕ. Έτσι, κάθε μέλος του ΔΣ αλλά και τρίτα πρόσωπα στα οποία έχουν ανατεθεί εξουσίες ευθύνονται και μάλιστα «δια παν πταίσμα» απέναντι στην εταιρία για τη ζημία που αυτή υφίσταται από πράξη ή παράλειψη που συνιστά παράβαση των καθηκόντων τους, που τους επιβάλλει το καταστατικό ή νομοθεσία (αρ. 102 παρ. 1)¹⁰.

Η αστική ευθύνη των διοικητών της ανώνυμης εταιρίας έναντι αυτής είναι αυστηρή, αυστηρότητα δε η οποία εκφράζεται στο νόμο με πολλούς τρόπους. Τούτο είναι πρωτίστως απόρροια της ρύθμισης του τρόπου αυτοδύναμης δράσης των διοικητών στο νόμο και συνιστά υποχρεωτικό (ex lege)

---

⁹ Μιχαήλ Μαρίνου, Ευθύνη του διοικητικού συμβουλίου α.ε. και απαλλακτικές ρήτρες με σύμβαση ή καταστατική ρύθμιση, ΧρΙΔ ΙΒ/2012, σελ. 401.

¹⁰ Μιχαλόπουλος, Τσαπάρας, Μιχαλοπούλου, Οδηγός Ανωνύμων Εταιριών, 2018 σελ. 217

περιεχόμενο της έννομης σχέσης (των πράξεων) της διοίκησης άρα και της εκάστοτε δημιουργούμενης «οργανικής» σχέσης. Είναι η ευθύνη των διοικητών της ΑΕ για οποιαδήποτε ζημία προκαλούν οι ίδιοι στην εταιρία κατά παράβαση υποχρεώσεων που απορρέουν είτε από την καταρτιζόμενη σύμβαση του συμβούλου με το ν.π της εταιρίας είτε από την διάπραξη αδικοπραξίας (διφυής χαρακτήρας αστικής ευθύνης). Οι κανόνες του άρθρου 102 του Ν. 4548/2018 είναι αναγκαστικού δικαίου. Τίθενται χάριν της διαφύλαξης της εταιρικής περιουσίας, της υλοποίησης του εταιρικού σκοπού και της προαγωγής του εταιρικού συμφέροντος. Οι κανόνες αυτού αφορούν παραβάσεις του νόμου και συγχρόνως αφαιρούν από την ιδιωτική βούληση των διοικούντων τη δυνατότητα απόκλισης από τη σχετική ρύθμιση του νόμου. Επίσης, οι διατάξεις του παρόντος άρθρου αποτελούν αυστηρό δίκαιο. Τούτο υπό την έννοια ότι η συνδρομή των προϋποθέσεων του πραγματικού του κανόνα δικαίου (παράβαση υποχρέωσης και επέλευση αιτιώδους ζημίας) επάγεται τη δημιουργία κατά την παρ. 1 εδ. α' υποχρέωσης αποζημίωσης (αρ. 102 του Ν. 4548/2018).¹¹

Η δημιουργία αστικής ευθύνης των μελών του ΔΣ προϋποθέτει κατά πρώτο λόγο παράβαση οφειλόμενης υποχρέωσης. Από τις διατάξεις του ανωτέρω άρθρου προκύπτει σαφώς ότι βασική υποχρέωση των μελών του ΔΣ είναι η υποχρέωση επιμελούς εκπλήρωσης των καθηκόντων τους κατά την διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων. Εδώ ανήκει πρωτίστως η τήρηση της νομιμότητας και η διοίκηση της εταιρίας σύμφωνα με τα κριτήρια του νόμου-καταστατικού, αλλιώς οι σύμβουλοι ευθύνονται έναντι της εταιρίας λόγω αμελούς και επιζήμιας συμπεριφοράς τους. Προφανώς εδώ γίνεται λόγος για την υποχρέωση των μελών του ΔΣ προς καταβολή εκείνης της επιμέλειας διαχείρισης, την οποία επιβάλλει σ' αυτούς το λειτούργημά τους ¹². Τα μέλη του ΔΣ οφείλουν να ασκούν όλες τις αρμοδιότητες και να εκπληρώνουν όλα τα καθήκοντά τους με κάθε επιβαλλόμενη διαχειριστική επιμέλεια προς το σκοπό της προαγωγής των εταιρικών σκοπών-συμφερόντων. Βασικές προϋποθέσεις εδώ αποτελούν επίσης η κατά το δυνατό πλήρης ενημέρωση των μελών του ΔΣ για τη διεξαγόμενη υπόθεση, η εξακρίβωση όλων των υφιστάμενων δυνατών λύσεων, η σύγκριση μεταξύ τους και η επιλογή της

---

¹¹ Ι. Μάρκου, Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 257-262.

¹² βλ. ΑΠ 350/2011

προσφορότερης λύσης για την εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος. Κατά την διεξαγωγή των εταιρικών υποθέσεων, το ΔΣ οφείλει συνεπώς να ελαύνεται από την εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος και για την εξυπηρέτησή του να καταβάλλει κάθε επιμέλεια. Μεταξύ δε των υφιστάμενων κατάλληλων μέσων οι διοικητές οφείλουν, σύμφωνα με τα εκτεθέντα, να επιλέγουν το ασφαλέστερο και το καταλληλότερο. Το ΔΣ είναι αρμόδιο να αποφασίζει κάθε πράξη που αφορά τη διοίκηση της εταιρίας, τη διαχείριση της εταιρικής περιουσίας και την εν γένει επιδίωξη του εταιρικού σκοπού. Το ΔΣ υποχρεούται να επιδιώκει ενεργώς τον εταιρικό σκοπό, να αξιοποιεί κάθε ανακύπτουσα σχετική ευκαιρία και να παραλείπει ό,τι τον ζημιώνει. Η άσκηση επιμελούς ή μη διοίκησης συνιστά το κριτήριο για τη δημιουργία ή μη ευθύνης των διοικητών κατά το παρόν άρθρο.

Ο νόμος δεν αρκείται στην προαναφερθείσα επιταγή για επιμελή εκπλήρωση των καθηκόντων των μελών του ΔΣ αλλά απαιτεί αδιάλειπτη προσήλωση στο έργο τους, σύμφωνα με τον χαρακτήρα της οργανικής σχέσης και με την εκτεθείσα αυξημένη εμπιστοσύνη του ν.π προς το πρόσωπό τους. Η ανωτέρω οργανική υποχρέωση πίστης ανάγεται μεν στη θεμελιώδη έννοια της συναλλακτικής καλής πίστης, σύμφωνα με την οποία οι σύμβουλοι υποχρεούνται ως οφειλέτες να εκπληρώνουν καλοπίστως ανειλημμένες υποχρεώσεις τους (βλ. ΑΚ 288), όμως έναντι αυτής, διαφέρει ουσιωδώς, είναι αυτονομημένη και έχει ειδικό και ιδιαίτερο περιεχόμενο. Έχει όχι αρνητικό αλλά και θετικό περιεχόμενο: Αφ' ενός επιβάλλει στον σύμβουλο παραλείψεις ενεργειών οι οποίες ενδέχεται να βλάψουν το εταιρικό συμφέρον και αφ' ετέρου τον υποχρεώνει σε θετικές πράξεις υλοποίησης και προώθησής του. Εκφράζει την διαρκή προσήλωση στο έργο του συμβούλου στο έργο της διοίκησης που του έχει ανατεθεί, την ανάγκη για την αποτελεσματική διεξαγωγή του, την καλοπιστία, την τακτικότητα του συμβούλου κατά την εκτέλεσή του. Κοντολογίς, η γενική οργανική υποχρέωση πίστης επιβάλλει στον σύμβουλο, να αποφασίζει και να πράττει ό,τι προάγει τον εταιρικό σκοπό, στο οποίο άλλωστε ο σύμβουλος δεσμεύεται από την γενική υποχρέωση επιμελούς εκτέλεσης των καθηκόντων του, αλλά και να μεριμνά για την αποτελεσματική διεξαγωγή και ωφέλιμη εκτέλεση του σύνθετου και απαιτητικού έργου του, αντάξιας και προς την ιδιαίτερη

εμπιστοσύνη που απολαμβάνει¹³. Η διάταξη αυτή του νόμου αποτελεί αντικίνητρο για τους εταιρικούς διοικητές σε περίπτωση παραβίασης του καθήκοντος επιμέλειας και πίστης που τους βαρύνει, συγκροτώντας ένα βασικό πυλώνα της εταιρικής διακυβέρνησης.¹⁴

Εκ των ανωτέρω, συνάγεται ότι ευθύνη των διοικητών είναι δυνατό να γεννιέται, όταν υφίσταται παράνομη και υπαίτια ζημιογόνος συμπεριφορά των ιδίων και δη όταν οι ίδιοι παραμελούν υπαιτίως τις υφιστάμενες υποχρεώσεις τους. Κατά πρώτο μιν λόγο πρόκειται για επιμέρους υποχρεώσεις που απορρέουν από τις εκτεθείσες θεμελιώδεις υποχρεώσεις προς επιμελή και αποτελεσματική διοίκηση των υποθέσεων της εταιρίας, τη διαχείριση της εταιρικής περιουσίας και την εν γένει επιδίωξη του εταιρικού σκοπού. Κατά δεύτερο όμως, λόγο, πρόκειται για υποχρεώσεις των διοικητών, που απορρέουν από τις γενικές και τις ειδικές υποχρεώσεις που θεσπίζονται σε πλήθος επιμέρους διατάξεων του νόμου.

3. Καθίδρυση ειδικών ποινικών ευθυνών κατά τον Ν. 4548/2018.

I. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 176 Ν. 4548/2018.

Στην ελληνική έννομη τάξη δεν αναγνωρίζεται ποινική ευθύνη των ν.π. Οι ποινικοί νόμοι αποκρούουν την δυνατότητα απόδοσης ποινικής ευθύνης σε ν.π, θέση που θεμελιώνεται στη θεώρησή τους ως πλασμάτων δικαίου. Ωστόσο, ο Έλληνας νομοθέτης προκειμένου να αντιμετωπίσει το ζήτημα της απόδοσης ευθύνης σε ν.π για εγκλήματα που διαπράττονται στο πλαίσιο της επιχειρηματικής τους δραστηριότητας θεσπίζει σωρεία νομοθετικών διατάξεων που προβλέπουν ευθύνη των νομίμων εκπροσώπων τους σε περίπτωση διάπραξης ποινικά αξιολογής συμπεριφοράς.

Ο νέος νόμος αφιερώνει ένα ξεχωριστό κεφάλαιο για τις ποινικές ευθύνες των μελών του ΔΣ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον προκαλεί η αυστηροποίηση και η διαμόρφωση του πλαισίου της επαπειλούμενης χρηματικής ποινής από 5.000€ έως 100.000€, ήτοι διόλου ευκαταφρόνητα ποσά και δη για τις σημερινές οικονομικές συγκυρίες.

¹³ Ι. Μάρκου, Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 263-266.

¹⁴ Ν. Τέλλης, Εσωτερική Ευθύνη των διοικητών της ΑΕ, ΕπισκεΔ σελ. 22.

Ειδικότερα, κατά το αρ. 176 του Ν. 4548/2018 προβλέπεται ότι τιμωρείται με φυλάκιση και με χρηματική ποινή ο ιδρυτής, το μέλος του διοικητικού συμβουλίου ή ο διευθυντής της εταιρείας, ο οποίος εν γνώσει του προβαίνει σε ψευδή ή παραπλανητική δήλωση προς το κοινό, α) που αφορά την κάλυψη ή την καταβολή του κεφαλαίου, ή β) με σκοπό την εγγραφή σε τίτλους που εκδίδει η εταιρεία και αφορά στοιχεία αυτής, τα οποία ασκούν ουσιώδη επιρροή επί των εταιρικών υποθέσεων. Το ανωτέρω άρθρο το οποίο αντικατέστησε το αρ. 55 του προϊσχύσαντος νόμου 2120/1920, αυστηροποίησε το πλαίσιο της επαπειλούμενης ποινής προκειμένου να προστατεύσει τους καλόπιστους τρίτους που επιθυμούν να συναλλαχθούν με την εταιρία και αποδίδουν πίστη στα όσα δηλώνει ο νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας, είτε αυτός είναι μέλος του ΔΣ είτε υποκατάστατο όργανο. Εν όψει της θεμελίωσης ευθύνης στο πρόσωπό τους οι διοικούντες την εταιρία οφείλουν να εκπληρώνουν τις υποχρεώσεις που συνεπάγεται η ιδιότητά τους με καθήκον αληθείας.

3. II. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 177 Ν. 4548/2018.

Έτερη ειδική περίπτωση καθίδρυσης εκ του νόμου ευθύνης σύμφωνα με τον συνδυασμό των άρθρων 96 παρ. 2 και 177 παρ. 1 (αρ. 92 α παρ. 1β' του προϊσχύσαντος νόμου) είναι αυτή της ευθύνης των διοικούντων για παραλείψεις ή ψευδείς δηλώσεις ισολογισμού, οι οποίες αποκρύπτουν την πραγματική κατάσταση της εταιρίας. Κατά δε το αρ. 177 παρ. 1: «Τιμωρείται με φυλάκιση και με χρηματική ποινή από 10.000 μέχρι 100.000 ευρώ το μέλος του διοικητικού συμβουλίου, το οποίο: Εν γνώσει του συντάσσει ή εγκρίνει ανακριβείς ή παραπλανητικές χρηματοοικονομικές καταστάσεις της εταιρείας ή τις ενοποιημένες χρηματοοικονομικές καταστάσεις, ή προβαίνει σε διανομή κερδών ή άλλων ωφελημάτων προς τους μετόχους ή τρίτους, ή εξαγοράζει εξαγοράσιμες μετοχές κατά παράβαση του νόμου, ή προκαλεί την απόκτηση από την εταιρεία ιδίων μετοχών (ή της μητρικής της) ή τίτλων κτήσης μετοχών ή χορηγεί προκαταβολή, δάνειο ή εγγύηση κατά παράβαση του νόμου ή τέλος συντάσσει (εν γνώσει του) αναληθή ή ελλιπή έκθεση διαχείρισης ή άλλη υποχρεωτική κατά το νόμο ετήσια έκθεση».

Το πνεύμα του νόμου εντάσσεται στο σύστημα του ισχύοντος δικαίου για την αλήθεια του ισολογισμού και την προστασία της ιδιαίτερης εταιρικής περιουσίας πρωτίστως χάριν του ν.π της εταιρίας αλλά κατά δεύτερο λόγο και χάριν των κατ' ιδίαν μετόχων και των τρίτων. Πρόκειται στην ουσία για κυρώσεις, οι οποίες αποσκοπούν στην εξασφάλιση πληρότητας και της ειλικρίνειας του καταρτιζόμενου ισολογισμού, της έκθεσης διαχείρισης άρα κατ' επέκταση και στην προστασία της δημόσιας τάξης¹⁵. Επιπλέον, στο άρθρο αυτό προστέθηκαν ποινικές διατάξεις για την παρά το νόμο κτήση ιδίων μετοχών από την εταιρεία και την παρά τον νόμο παροχή πιστώσεων, εγγυήσεων κλπ. για την απόκτηση ιδίων μετοχών (άρθρο 177 περιπτώσεις 3 και 4), ποινικοποιώντας τις πράξεις αυτές, οι οποίες αντιβαίνουν στην προστασία του κεφαλαίου και θέτουν σε κίνδυνο τα συμφέροντα των πιστωτών, όπως και η ήδη τιμωρούμενη παρά τον νόμο διανομή κερδών¹⁶.

3. ΙΙΙ. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 179 Ν. 4548/2018.

Επιπροσθέτως, με την υπ' αρ. 179 διάταξη του Ν. 4548/2018, ο νομοθέτης αυστηροποίησε το πλαίσιο της προβλεπόμενης ποινής για τις περιπτώσεις κατά τις οποίες οι διοικούντες παραβίασαν την υποχρέωση της εύρυθμης λειτουργίας της εταιρίας και ειδικότερα την υποχρέωση πιστοποίησης καταβολής του κεφαλαίου μέσα στην νόμιμη ταχθείσα προθεσμία ή προβαίνουν σε ψευδή πιστοποίηση της εν λόγω καταβολής, ή παραλείπουν να συντάξουν ετήσιες χρηματοοικονομικές καταστάσεις τα εταιρίες ή τέλος παραβιάζει την υποχρέωση αναπροσαρμογής του κεφαλαίου της εταιρίας, όποτε τούτο επιβάλλεται εκ του νόμου. Η βούληση του νομοθέτη για προστασία των συμφερόντων των πιστωτών και των τρίτων που επιθυμούν να συναλλαχθούν με το ν.π είναι ολωσδιόλου προφανής. Τόσο οι τρίτοι όσο και οι πιστωτές της εταιρίας δέον όπως έχουν πλήρη εικόνα της οικονομικής επιφάνειας, του οικονομικού μεγέθους αυτής καθώς και της τρέχουσας οικονομικής κατάστασης της εταιρίας προκειμένου να μπορέσουν να διασφαλίσουν και αυτοί με την σειρά τους τα συμφέροντά τους. Εξάλλου προς το σκοπό αυτό αποσκοπεί και η ήδη θεσπισθείσα με την υπ' αρ. 68 παρ.

¹⁵ Ι. Μάρκου, Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 297

¹⁶ Βλ. Αιτιολογική Έκθεση του Ν. 4548/2018,.

1β διάταξη του Νόμου 4307/2014 σύμφωνα με την οποία στην περίπτωση κεφαλαιουχικών εταιριών, αυτές μπορούν να υπάγονται στη διαδικασία ειδικής διαχείρισης του παρόντος άρθρου και εφόσον συντρέχει ως προς αυτές για δύο συνεχόμενες χρήσεις λόγος λύσης κατά το άρθρο 48 παρ. 1 του κ.ν. 2190/1920, το οποίο έχει αντικατασταθεί πλέον από το άρθρο 165 του Ν. 4548/2018). Ήτοι δύναται να υποβληθεί από πιστωτές της εταιρίας, οι οποίοι εκπροσωπούν το 40% του συνόλου των απαιτήσεων σε βάρος της, στου οποίου περιλαμβάνεται τουλάχιστον ένας χρηματοδοτικός φορέας, αίτηση προκειμένου να υπαχθεί σε καθεστώς ειδικής διαχείρισης σε περίπτωση μη υποβολής προς καταχώριση στο ΓΕΜΗ χρηματοοικονομικών καταστάσεων δύο τουλάχιστον συνεχών διαχειριστικών χρήσεων, εγκεκριμένων από τη ΓΣ, εκφράζοντας έτσι την μείζονος σπουδαιότητας σημασία που αποδίδεται στην τήρηση της αρχής της δημοσιότητας αναφορικά με τις ετήσιες οικονομικές καταστάσεις της ΑΕ.

3. IV. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 180 Ν. 4548/2018.

Ολοκληρώνοντας το πλαίσιο θέσπισης ειδικών νομοθετικών διατάξεων στον Νόμο 4548/2018, ο νομοθέτης αναμόρφωσε ομοίως τις διατάξεις των αρ. 57 παρ. δ και 63γ του Ν. 2120/1920, αυξάνοντας το πλαίσιο της απειλούμενης χρηματικής ποινής για τις περιπτώσεις εκείνες κατά τις οποίες οι διοικούντες παρέλειψαν να συγκαλέσουν την ΓΣ των μετόχων ή να συμπεριλάβουν ορισμένο θέμα στην ημερήσια διάταξη κατά παράβαση του νόμου ή παραβίασαν την υποχρέωση παροχής πληροφοριών σε μετόχους της μειοψηφίας κατά το αρ. 141. Ενώ λοιπόν, το ΔΣ είναι το σημαντικότερο όργανο της ΑΕ, καθώς αυτό εκφράζει την βούληση του ν.π και αντιπροσωπεύει το ίδιο το ν.π, ωστόσο τα μέλη αυτού-οι διοικούντες την εταιρία, έχουν υποχρέωση έναντι του ανώτατου οργάνου της ΑΕ, που είναι η ΓΣ αυτής, να την συγκαλέσουν προκειμένου να συνεδριάσει αυτή σύμφωνα με τις επιταγές του νόμου και περαιτέρω οφείλουν να παρέχουν τις αιτούμενες από τους μετόχους μειοψηφίας πληροφορίες προκειμένου να ασκήσουν αυτοί με την σειρά τους τα νόμιμα δικαιώματά τους.

Η θεσμοθέτηση των ως άνω ειδικών ποινικών διατάξεων στο πλαίσιο του νόμου των ΑΕ υποδεικνύει ότι η άσκηση των καθηκόντων εκ μέρους των

διοικούντων των ΑΕ δεν είναι μια υπόθεση χωρίς αξιομνημόνευτους ποινικούς κινδύνους. Για τον λόγο αυτό οφείλουν να επιδεικνύουν άριστη επιμέλεια και προσήλωση στο γράμμα του νόμου κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, με απόλυτη επίγνωση των εννόμων συνεπειών των πράξεων που τελούν.

Γ. Καθίδρυση ευθυνών κατά τον ΑΚ.

1. Εισαγωγικά Προλεγόμενα.

Ευθύνες διοικητών ΑΕ μπορούν να εδραστούν και στις γενικές διατάξεις του ΑΚ. Συγκεκριμένα, από το χρονικό σημείο του διορισμού των μελών του ΔΣ και της συγκρότησης αυτού σε σώμα, τηρώντας συνάμα τις αναγκαίες διατυπώσεις δημοσιότητας, μέχρι την ολοκλήρωση της θητείας τους και την παύση εκτέλεσης των καθηκόντων τους (ή μέχρι τον χρόνο παραίτησής τους σε κάποιες περιπτώσεις), οι διοικητές των ΑΕ μπορεί να έρθουν αντιμέτωποι με ευθύνες που γεννώνται από τις διατάξεις του ΑΚ. Οι ευθύνες αυτές μπορεί να αφορούν είτε δικαιοπραξίες τις οποίες κατήρτισε ο διοικών την ΑΕ αλλά ζημίωσε με την πράξη του τρίτα πρόσωπα ή και την εταιρία, είτε αδικοπραξίες που μπορεί να τέλεσε κατά την ενάσκηση των καθηκόντων του καλυπτόμενες από δόλο ή αμέλειά του, είτε ακόμη μπορούν να αφορούν πράξεις του ίδιου που τελέστηκαν στο στάδιο των διαπραγματεύσεων με τρίτους που επιθυμούσαν να συναλλαχθούν με την εταιρία και να συμβληθούν με αυτήν.

Γ. 2. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 71 ΑΚ.

Το αρ. 71 ΑΚ, καθιερώνει σωρευτική εις ολόκληρον με το νομικό πρόσωπο, εν προκειμένω την Ανώνυμη Εταιρεία, ευθύνη των φυσικών προσώπων που το αντιπροσωπεύουν, τόσο για τις πράξεις όσο και για τις παραλείψεις αυτών, εφόσον γεννάται στο πρόσωπό τους υποχρέωση αποζημίωσης και έλαβαν χώρα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους.

Το εδ. α του αρ. 71 ΑΚ υιοθετεί την λεγόμενη οργανική θεωρία, σύμφωνα με την οποία το ν.π έχει δική του βούληση την οποία εκφράζουν τα πρόσωπα που το διοικούν. Ωστόσο, η διάταξη αυτή δεν αποτελεί αυτοτελή διάταξη ιδρυτική της ευθύνης αλλά προϋποθέτει την ύπαρξη άλλων διατάξεων που εγκαθιδρύουν υποκειμενική ή αντικειμενική ευθύνη κάθε προσώπου που προβαίνει σε ορισμένες παράνομες ή νόμιμες ενέργειες (λ.χ 145, 198, 283, 286, 330, 914, 919 βλ. ΑΠ 25/2000 ΕλλΔνη 2000,712)¹⁷.

Στην περίπτωση αυτή εμπίπτουν ιδίως υπαίτιες πράξεις ή παραλείψεις του προσώπου που διοικεί την εταιρία και συνιστούν αθέτηση ενοχικής υποχρέωσης (ΑΚ 330) ή αδικοπραξία κατ' αρ. 914 ή παράβαση γενικών υποχρεώσεων πίστης και επιμέλειας ή συμπεριφορά κατά τις διαπραγματεύσεις αντίθετη στην καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Από το εδάφιο β' του άρθρου αυτού προκύπτει ότι γεννάται ευθύνη του ίδιου του υπαίτιου προσώπου απέναντι στον ζημιωθέντα, εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις που θεμελιώνει ιδιαίτερο νόμιμο λόγο ευθύνης. Αναγκαία, λοιπόν, προϋπόθεση για την στοιχειοθέτηση ατομικής ευθύνης του διοικητή της ΑΕ συνιστά το πταίσμα του ίδιου. Ένεκα, δε, της εις ολόκληρον ευθύνης που καθιερώνει αρ. 71 ΑΚ, ο νόμιμος εκπρόσωπος της εταιρίας δύναται είτε να κληθεί εξ' αρχής ο ίδιος να καταβάλλει ολόκληρο το ποσό της αποζημίωσης που οφείλεται στον ζημιωθέντα είτε να κληθεί αργότερα και αναγκαστικά να καταβάλλει στο ν.π της εταιρίας το ποσό της αποζημίωσης που πλήρωσε εκείνο κατά την εναγωγή του.

Γ. 3 Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 197, 198 ΑΚ.

Στις διατάξεις των άρθρων 197, 198 ΑΚ ρυθμίζεται η συμπεριφορά που οφείλουν να τηρούν τα μέρη τα οποία διεξάγουν διαπραγματεύσεις προκειμένου να καταρτίσουν μια σύμβαση. Ειδικότερα, ο νομοθέτης προβλέπει ότι τα μέρη οφείλουν αμοιβαία να συμπεριφέρονται σύμφωνα με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη. Όποιος δε προξενήσει υπαίτια ζημία στο άλλο μέρος είναι υποχρεωμένος να την ανορθώσει ακόμη και αν η σύμβαση δεν καταρτίστηκε. Η ευθύνη αυτή συνιστά προσυμβατική ευθύνη,

---

¹⁷ ΣΕΑΚ, Τόμος Ι, Δέλλιος, σελ. 179.

η οποία καλείται επίσης ευθύνη από τις διαπραγματεύσεις, και γεννιέται έναντι του προσώπου με το οποίο ο ευθυνόμενος τελεί σε σχέση διαπραγμάτευσης.

Υπό τις επιταγές των ανωτέρω άρθρων, απορρέει ότι ο διοικητής της ΑΕ, ο οποίος είναι ο μόνος αρμόδιος να διεξαγάγει όλες τις διαπραγματεύσεις στο όνομα και για λογαριασμό της εταιρίας οφείλει να ενεργεί καλόπιστα και όπως επιβάλλουν τα συναλλακτικά ήθη ακόμη και στο στάδιο των διαπραγματεύσεων, πριν την οριστικοποίηση της συμφωνίας τους και την σύναψη σχετικής σύμβασης μεταξύ αυτών. Σε περίπτωση υπαίτιας αθέτησης υποχρέωσης που ανέλαβε κατά τις διαπραγματεύσεις, λ.χ σε περίπτωση μη σύναψης σύμβασης για λόγο που ανάγεται αποκλειστικά σε υπαιτιότητα του νομίμου εκπροσώπου της εταιρίας, ενέχεται ο ίδιος σε αποζημίωση του άλλου μέρους, το οποίο υπέστη ζημία από την υπαίτια αθέτηση των υποχρεώσεών του. Είναι πολλές εκείνες οι περιπτώσεις κατά τις οποίες, οι εκπρόσωποι της εταιρίας αθετούν τις υποχρεώσεις τους έναντι των μερών με τα οποία διαπραγματεύονται είτε ενεργούν κακόβουλα με σκοπό να προκαλέσουν ζημία στο άλλο μέρος και πιστεύουν ότι καμία υποχρέωση προς αποζημίωση δεν μπορεί να στοιχειοθετηθεί στο πρόσωπό τους καθώς δεν έχουν υπογράψει καμία σύμβαση, όπως είθισται να λέγεται.

Ωστόσο, προκειμένου να γεννηθεί η ευθύνη των άρθρων 197, 198 ΑΚ προϋποτίθεται μονάχα να έχει ξεκινήσει το στάδιο των διαπραγματεύσεων, να επέδειξε ο διαχειριστής της εταιρίας ζημιογόνο συμπεριφορά αντίθετη με την καλή πίστη και τα συναλλακτικά ήθη, να είναι υπαίτιος γι' αυτήν, να έχει προκληθεί ζημία στο άλλο μέρος και να υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ της επιβλαβούς συμπεριφοράς και της ζημίας¹⁸.

Γ. 4. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 914 ΑΚ.

Ευθύνη των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου είναι δυνατό να τεκμηριωθεί και στις γενικές διατάξεις για την αποζημίωση του Αστικού Κώδικα. Κατά το άρθρο 914 ΑΚ προβλέπεται ότι όποιος ζημιώσει άλλον παράνομα και υπαίτια

---

¹⁸ ΟΛ ΑΠ 37/2005 ΕλλΔνη 2005.

έχει υποχρέωση να τον αποζημιώσει. Από τη διάταξη αυτή σαφώς προκύπτει ότι η ύπαρξη αδικοπραξίας και υποχρέωσης προς αποζημίωση από αυτή προϋποθέτει: α) παράνομη συμπεριφορά, δηλαδή θετική πράξη ή παράλειψη του προσώπου που αντίκειται σε απαγορευτικό ή επιτακτικό κανόνα δικαίου που θεμελιώνει δικαίωμα ή προστατεύει συγκεκριμένο συμφέρον του ζημιωθέντος, β) πρόκληση ζημίας σε άλλον, δηλαδή δυσμενή μεταβολή στα έννομα αγαθά του προσώπου είτε πρόκειται για περιουσιακής φύσεως είτε όχι, γ) υπαιτιότητα αυτού που ζημίωσε, δηλαδή η συμπεριφορά του να αποδίδεται σε ψυχική στάση που θεωρείται επιλήψιμη και αποδοκιμάζεται από το δίκαιο είτε με τη μορφή δόλου ή αμέλειας, άρθρο 330 του ΑΚ) και δ) αιτιώδη συνάφεια, δηλαδή σχέση αιτίας και αποτελέσματος μεταξύ νόμιμου λόγου ευθύνης και του αποτελέσματος, μεταξύ της συμπεριφοράς και της ζημίας, η οποία συντρέχει όταν, κατά τα διδάγματα της κοινής πείρας και τη λογική, η συμπεριφορά αυτή στον χρόνο και με τις συνθήκες που έλαβε χώρα ήταν ικανή κατά τη συνήθη και κανονική πορεία των πραγμάτων να επιφέρει το επιζήμιο αποτέλεσμα, το οποίο και πράγματι επέφερε στη συγκεκριμένη περίπτωση¹⁹. Η διάταξη αυτή, στην πραγματικότητα, συνιστά έναν λευκό κανόνα δικαίου καθώς δεν ορίζεται τί επιτρέπεται ή τί απαγορεύεται αλλά παραπέμπει για τον χαρακτηρισμό μιας πράξης ως παράνομης ή μη στο σύνολο της ελληνικής νομοθεσίας (αστικής, ποινικής, διοικητικής κλπ).

Ειδικότερα, οι διοικούντες των ανώνυμων εταιριών δεν έχουν μεν προσωπική υποχρέωση για χρέη της εταιρίας, είναι, όμως δυνατή η ευθύνη αυτών από αδικοπραξία κατά το άρθρο 914 του ΑΚ, αφού η αρχή της μη ευθύνης των διοικούντων ανώνυμη εταιρία κάμπτεται και δεν ισχύει όταν υπάρχει πταίσμα αυτών από αδικοπραξία, βάσει των γενικών αρχών (ΑΚ 914), οπότε και υφίσταται ευθύνη τους.²⁰

Οι δε παράνομες αυτές πράξεις ή παραλείψεις τους δύναται να τελούνται σε βάρος είτε τρίτων προσώπων (λχ κατά τις συναλλαγές τους στο όνομα και για λογαριασμό της εταιρίας) είτε σε βάρος των μετόχων της εταιρίας όταν με τις πράξεις τους θίγεται ο πυρήνας των μετοχικών τους δικαιωμάτων.

---

¹⁹ ΑΠ 41/2010, ΑΠ 703/2008, ΑΠ 995/2008, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

²⁰ 3/2016 Τριμ. Εφετ. Λαμίας δημ. στη ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ.

Συνάγεται, λοιπόν, με ευκρίνεια εκ των ανωτέρω ότι σε βάρος των διοικητών της ΑΕ δύναται να στοιχειοθετηθεί αστική ευθύνη προς αποκατάσταση ζημίας που προκάλεσαν είτε εκ δόλου είτε εξ αμελείας σε τρίτα πρόσωπα βασιζόμενη σε πληθώρα νομοθετικών διατάξεων, οι οποίες δεν μπορούν να οριστούν εκ των προτέρων, καθώς παράνομη πράξη που επιβάλλει ως κύρωση την υποχρέωση για αποζημίωση²¹, συνιστά οποιαδήποτε πράξη, η οποία βάσει της όλης νομοθεσίας που απαρτίζει το ελληνικό δίκαιο, χαρακτηρίζεται ως παράνομη.

Δ. Καθίδρυση ευθυνών έναντι του Δημοσίου και ΝΠΔΔ.

1. Εισαγωγικά Προλεγόμενα.

Είναι γνωστό τοις πάσι ότι προκειμένου να καταστεί δυνατή η λειτουργία ενός κράτους, με κοινωνικές παροχές προς τους πολίτες του, με σκοπό την ανάπτυξη της οικονομίας, την προώθηση των επενδύσεων, την ανακατανομή των οικονομικών πόρων απαιτείται η ύπαρξη ενός φορολογικού συστήματος που θα εξασφαλίζει τα αναγκαία για την λειτουργία του κράτους έσοδα. Ένεκα τούτου, οι πολίτες υποχρεούνται να καταβάλλουν φόρους υπέρ του κράτους, οι οποίοι ενέχουν τον χαρακτήρα της «θυσίας» για το όφελος του κοινωνικού συνόλου.

Η ανώνυμη εταιρία ως ένωση προσώπων με ικανότητα δικαίου ενέχει η ίδια υποχρέωση καταβολής των νομοθετικά προβλεπόμενων φόρων (ΦΠΑ, Φόρο εισοδήματος, Παρακρατούμενοι φόροι κ.ά), οι οποίοι βεβαιώνονται στο όνομά της. Οι διοικητές αυτής, αν και δεν είναι κατά το νόμο υπόχρεοι για την καταβολή των φόρων αυτών, ωστόσο ένεκα της έννομης σχέσης που τους συνδέει με την εταιρία, δύναται να δικαιολογηθεί η θεμελίωση προσωπικής ευθύνης τους για την εκπλήρωση της φορολογικής ενοχής του ν.π που εκπροσωπούν.²²

---

²¹ Εφ Θεσ 147/2005 ΕπισκεΔ 2005, 168.

²² Αικ. Φινοκαλιώτη, «Η αστική ευθύνη των διοικούντων ΑΕ και ΕΠΕ για φορολογικές οφειλές, Εκδόσεις Σάκκουλα, 2014

Ιδιαίτερη ωστόσο υπόμνηση, πέραν της θεμελίωσης ευθύνης τους πρέπει να γίνει αναφορικά με την νόμιμη διαδικασία η οποία πρέπει να ακολουθηθεί προκειμένου να εισπραχθούν οι φόροι. Ειδικότερα, το άρ. 4 παρ. 3 του ΚΕΔΕ αναφέρει ότι η παράλειψη επίδοσης της παρ. 1 του αρ 4 ΚΕΔΕ ατομικής ειδοποίησεως δεν ασκεί καμία επίδραση στο κύρος των λαμβανόμενων αναγκαστικών μέτρων δεν έχει εφαρμογή επί αναγκαστικής εκτέλεσης που διενεργείται σε βάρος τρίτων προσώπων, όπως είναι εν προκειμένω οι διοικητές της ΑΕ, λόγω της περιουσιακής αυτοτέλειας του ν.π που συνιστά τον κανόνα. Συνεπώς, αφενός προβλέπεται εκ του νόμου εις ολόκληρον προσωπική και αλληλέγγυα ευθύνη των διοικητών την ανώνυμη εταιρία αλλά αφετέρου λόγω της αυτοτέλειας της περιουσίας της εταιρίας έναντι της δικής τους, η φορολογική διοίκηση οφείλει την εκάστη ατομική ειδοποίηση που θα εκδώσει σε βάρος της εταιρίας να την επιδώσει στον ίδιο τον διοικητή, ως φυσικό πρόσωπο, προκειμένου να άρξει νόμιμη διαδικασία αναγκαστικής εκτελέσεως σε βάρος αυτού για χρέη της εταιρίας.

Δ. 2. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 50 του Ν. 4174/2013.

Στον νέο ΚΦΔ, όπως αυτός ισχύει από 1.1.2014 σύμφωνα με τον Ν. 4174/2013 και ειδικότερα στο αρ. 45 περ. α', προβλέπεται η φορολογική υποχρέωση της ανώνυμης εταιρείας για τα εισοδήματά της, ώστε να ενέχεται η ίδια με την περιουσία της, όπως επιτάσσει η αρχή της περιουσιακής αυτοτέλειας των κεφαλαιουχικών εταιρειών που εκτέθηκε ανωτέρω.

Ωστόσο, για λόγους εξασφάλισης της είσπραξης των φορολογικών απαιτήσεων του κράτους από μια εταιρεία οριζόταν ρητώς στο άρθρο 50 παρ. 2 ΚΦΔ, πριν αυτό αντικατασταθεί από τον Ν. 4646/2019, ότι τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παράγραφο 1, ήτοι οι πρόεδροι, διαχειριστές, διευθύνοντες σύμβουλοι, εντεταλμένοι στη διοίκηση και εκκαθαριστές των νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων καθώς και τα πρόσωπα που ασκούν εν τοις πράγμασι τη διαχείριση ή διοίκηση νομικού προσώπου ή νομικής οντότητας ευθύνονται προσωπικώς και αλληλεγγύως για τους παρακρατούμενους φόρους, το ΦΠΑ και του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων, που οφείλονται από αυτά τα νομικά πρόσωπα και τις νομικές

οντότητες, ανεξάρτητα από τον χρόνο βεβαίωσής τους και όλους τους επιρριπτόμενους φόρους και κατά τη διάρκεια λειτουργίας του νομικού προσώπου που εκπροσωπούν ως εξής:

α) Αν έχει γίνει η παρακράτηση φόρου, όλα τα πρόσωπα που είχαν μία από τις ως άνω ιδιότητες από τη λήξη της προθεσμίας απόδοσης του φόρου και μετά.

β) Αν δεν έχει γίνει η παρακράτηση φόρου, όλα τα πρόσωπα, που είχαν μία από τις πιο πάνω ιδιότητες κατά το χρόνο που υπήρχε η υποχρέωση παρακράτησης του φόρου.

Προβλεπόταν, λοιπόν, στο αρ. 50 παρ. 2 ΚΦΔ, η προσωπική, αλληλέγγυα, γνήσια αντικειμενική ευθύνη των προσώπων που διοικούν την ανώνυμη εταιρία για την πληρωμή του οφειλόμενου και του παρακρατούμενου φόρου, ανεξάρτητα από τον χρόνο βεβαίωσής του, καθώς και για την πληρωμή των οφειλόμενων τόκων και προστίμων τα οποία κατά τη διάρκεια της λειτουργίας του νομικού προσώπου. Στους δε φόρους αυτούς περιλαμβάνονταν εκτός άλλων ο παρακρατούμενος φόρος εισοδήματος, ΦΠΑ, Φόρος ασφαλιστρών- ΦΚΕ, Φόρος Συγκέντρωσης Κεφαλαίου, ΕΝΦΙΑ, ΦΑΠ. Για την γένεση της ευθύνης αυτής στο πρόσωπό τους αρκεί να είχαν μια εκ των ιδιοτήτων που αναφέρει η διάταξη, επιπλέον οι οφειλές να κατέστησαν ληξιπρόθεσμες κατά τη διάρκεια της θητείας τους και τρίτον να μην καταβλήθηκαν ή να μην αποδόθηκαν στο Δημόσιο από υπαιτιότητα των παραπάνω προσώπων. Το βάρος απόδειξης για την μη ύπαρξη υπαιτιότητας, την έφεραν τα ίδια τα πρόσωπα των διοικούντων, καθώς επρόκειτο για νόθο αντικειμενική ευθύνη.

Ωστόσο, ένεκα των προβλημάτων που ανέκυπταν λόγω της καθιέρωσης αντικειμενικής ευθύνης σε βάρος των αναφερόμενων εις τον νόμο προσώπων και προκειμένου να αποκατασταθεί το κλίμα ασφάλειας των συναλλαγών, τροποποιήθηκε το άρθρο 50 του ΚΦΔ με το αρ. 34 του ν. 4646/2019 και εισήχθη για πρώτη φορά η έννοια της υπαιτιότητας, το οποίο έχει εισαγάγει νέο δίκαιο στην ευθύνη των διοικούντων, χωρίς ακόμη να έχει τύχει βιβλιογραφικής και νομολογιακής επεξεργασίας. Η νέα διάταξη διαμορφώνεται ως εξής: «Τα πρόσωπα, που είναι εκτελεστικοί πρόεδροι, διευθυντές, γενικοί διευθυντές, διαχειριστές, διευθύνοντες σύμβουλοι,

εντεταλμένοι στη διοίκηση και εκκαθαριστές των νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων, ευθύνονται προσωπικά και αλληλέγγυα για την πληρωμή του φόρου εισοδήματος, παρακρατούμενου φόρου, κάθε επιρριπτόμενου φόρου, Φόρου Προστιθέμενης Αξίας και του Ενιαίου Φόρου Ιδιοκτησίας Ακινήτων, που οφείλονται από αυτά τα νομικά πρόσωπα και τις νομικές οντότητες, ανεξάρτητα από τον χρόνο βεβαίωσής τους, ως και για τους τόκους, πρόστιμα, προσαυξήσεις και οποιεσδήποτε διοικητικές χρηματικές κυρώσεις επιβάλλονται επ' αυτών, εφόσον συντρέχουν σωρευτικά οι κατωτέρω προϋποθέσεις:

α. τα ανωτέρω πρόσωπα είχαν μια από τις ανωτέρω ιδιότητες είτε κατά τη διάρκεια λειτουργίας του νομικού προσώπου είτε κατά τον χρόνο λύσης, διάλυσης ή συγχώνευσής του,

β. οι οφειλές αυτές γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους υπό κάποια εκ των ανωτέρω ιδιοτήτων και

γ. οι υπό παρ. 1 οφειλές δεν καταβλήθηκαν ή δεν αποδόθηκαν στο Δημόσιο από υπαιτιότητα των ανωτέρω προσώπων.»

Βασικότερα σημεία, λοιπόν, της διάταξης είναι αφενός ότι η αλληλέγγυα ευθύνη των προσώπων προβλέπεται μόνο για τον Φόρο εισοδήματος, παρακρατούμενους φόρους, επιρριπτόμενους φόρους, ΦΠΑ και ΕΝΦΙΑ, πρόκειται δηλαδή για περιοριστική απαρίθμηση των φόρων για τους οποίους ευθύνονται, χωρίς να καθιερώνεται ευθύνη για όλους τους φόρους που εμπίπτουν στον ΚΦΔ και αφετέρου η πρόβλεψη του στοιχείου της υπαιτιότητας στο πρόσωπό τους. Αυτό συνεπάγεται ότι πρέπει να αποδειχθεί η ύπαρξη υπαιτιότητας στο πρόσωπό τους για την μη καταβολή ή την μη απόδοση των Φόρων προκειμένου να θεμελιωθεί ευθύνη σε βάρος τους. Η δε ευθύνη τους αφορά μόνον τους φόρους που γεννήθηκαν κατά την διάρκεια της θητείας τους και δεν πρόκειται για ευθύνη του τελευταίου διοικούντος, όπως ίσχυε πριν την τροποποίηση που επήλθε με τον Ν. 4646/2019.

Προκύπτει, συνεπώς εύλογα, ότι η προσήκουσα εκπλήρωση των νόμιμων φορολογικών υποχρεώσεων των κεφαλαιουχικών εταιρειών, αν και άπτεται του δημοσίου δικαίου, εμπίπτει εντούτοις στο πλαίσιο της συνήθους συναλλακτικής δράσης της ανώνυμης εταιρίας και εγκυμονεί ιδιαίτερους

κινδύνους για τα πρόσωπα που έχουν την ιδιότητα του διοικητή της ανώνυμης εταιρίας, γεγονός που επάγεται την προσωπική και αλληλέγγυα ευθύνη του για τις φορολογικές οφειλές του ν.π που γεννήθηκαν κατά τον χρόνο της θητείας τους. Για τον λόγο τούτο οι διοικούντες των ανωνύμων εταιριών, οφείλουν να επιδεικνύουν ιδιαίτερη προσοχή αναφορικά με την εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων της εταιρίας.

Δ. 3. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 26 του ν. 1846/1951.

Σύμφωνα με το αρ. 26 του ν. 1846/1951 (:«Θεσμικός περί ΙΚΑ νόμος») προβλέπεται ότι ο εργοδότης ευθύνεται για την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών των εργαζομένων που απασχολεί με σχέση εξαρτημένης εργασίας. κατά το άρθρο 16 του Κανονισμού Ασφάλισης ΙΚΑ, ως χρόνος καταβολής των εισφορών ορίζεται το ημερολογιακό τέλος του μήνα, μέσα στον οποίο παρασχέθηκε η εργασία ή υπηρεσία, ενώ, κατά το άρθρο 26 παρ. 3 του α.ν. 1846/1951, ορίζεται ότι ο υπόχρεος πρέπει να καταβάλει τις εισφορές στο ΙΚΑ μέχρι το τέλος του επόμενου μήνα από τον χρόνο που έχει οριστεί (για την καταβολή τους).

Προκειμένου να εξασφαλίσει το Δημόσιο την είσπραξη των ασφαλιστικών εισφορών από τα ν.π θεσμοθετήθηκε το άρθ. 4 § 4 του Ν. 2556/1997 το οποίο όριζε, ότι «Οι διατάξεις του άρθρου 115 του ν. 2238/1994 (ΦΕΚ 151 Α), όπως ισχύουν κάθε φορά, που αναφέρονται στην ευθύνη των διοικούντων νομικά πρόσωπα για την καταβολή των φόρων που οφείλουν στο Δημόσιο τα πρόσωπα αυτά, εφαρμόζονται κατ' αναλογία και για την καταβολή των οφειλόμενων στο ΙΚΑ ασφαλιστικών εισφορών». Από την διατύπωση της διατάξεως αυτής, απορρέει η σαφής βούληση του νομοθέτη να διαμορφώσει το αυτό πλαίσιο ευθύνης των διοικητών των ν.π τόσο στο φορολογικό όσο και στο κοινωνικοασφαλιστικό δίκαιο, καθιστώντας αυτούς συνυπόχρεα πρόσωπα. Ωστόσο, με την εισαγωγή του νέου ΚΦΕ και την αυτόθροη κατάργηση του Ν. 2238/1994, δεν υπήρξε αντίστοιχη νομοθετική ρύθμιση της ευθύνης των διοικητών για τις ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων. Το κενό αυτό νόμου καλύφθηκε στη συνέχεια με το αρ. 31 του Ν. 4321/2015 το οποίο όρισε ρητά την θέσπιση προσωπικής και αλληλέγγυας ευθύνης των προσώπων που είναι νόμιμοι εκπρόσωποι,

πρόεδροι, διαχειριστές, διευθύνοντες σύμβουλοι, εντεταλμένοι στη διοίκηση και εκκαθαριστές των νομικών προσώπων και νομικών οντοτήτων, όπως αυτές προσδιορίζονται στο άρθρο 3 του ν. 4174/2013, Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας (Α' 170), για την καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών, πρόσθετων τελών, προσαυξήσεων και λοιπών επιβαρύνσεων που οφείλονται από τα νομικά πρόσωπα και τις νομικές οντότητες κατά τη διάρκεια λειτουργίας του νομικού προσώπου ή της νομικής οντότητας που εκπροσωπούν. Μάλιστα, δόθηκε αναδρομική ισχύς στην εν λόγω διάταξη προκειμένου να καλυφθεί το κενό που είχε δημιουργηθεί και να αντιμετωπιστούν ενδεχόμενες περιπτώσεις μη στοιχειοθέτησης ευθύνης.

Ωστόσο, στο αρ. 2 του Α.Ν. 86/1967, προβλέπεται ότι το αξιόποινο της ανωτέρω πράξης εξαλείφεται αν ο υπαίτιος εξόφλησε πλήρως τις βαρύνουσες αυτόν ασφαλιστικές εισφορές σε οποιαδήποτε στάδιο της δίκης. Σε περίπτωση εξόφλησης και εφόσον δεν έχει επιδοθεί κλητήριο θέσπισμα στον κατηγορούμενο, οι δικογραφίες τίθενται στο αρχείο με διάταξη του Εισαγγελέα». Προκύπτει, λοιπόν, εναργώς ότι η καθιέρωση της ποινικής ευθύνης των διοικούντων για την μη καταβολή των ασφαλιστικών εισφορών έχει αυτοσκοπό την είσπραξη αυτών.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα ανωτέρω, οι διοικούντες την ανώνυμη εταιρία, οφείλουν, να καταβάλλουν τις ασφαλιστικές εισφορές των εργαζομένων που απασχολούν μέσα σε έναν μήνα από τότε που τα σχετικά ποσά έγιναν απαιτητά από τον δικαιούχο ασφαλιστικό οργανισμό, δηλαδή μέσα στον αμέσως επόμενο μήνα εκείνου, κατά τον οποίο παρασχέθηκε η εργασία ή η υπηρεσία προς τον οφειλέτη εργοδότη, επιδεικνύοντας την απαιτούμενη επιμέλεια κατά την άσκηση αυτών των καθηκόντων τους καθώς στην αντίθετη περίπτωση η πληρωμή αυτών των εισφορών μετά των νομίμων προσαυξήσεων και των επιβαλλόμενων προστίμων, δύναται να αξιωθεί από την προσωπική τους περιουσία.

Δ. 4. Θεμελίωση ευθύνης κατ' αρ. 29 ν. 2960/2001.

Ανάλογη προσωπική ευθύνη των διοικητών των ανωνύμων προβλέπει ο Ν. 2960/2001 (Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας) σχετικά με τις τελωνειακές οφειλές των εταιριών που εκπροσωπούν. Ειδικότερα, στο άρθρο 29 του ΕΤΚ

«Τελωνειακή οφειλή είναι η υποχρέωση κάθε φυσικού ή νομικού προσώπου έναντι Τελωνειακής Αρχής για καταβολή του συνόλου των δασμών, των φόρων, συμπεριλαμβανομένου του φόρου προστιθέμενης αξίας (Φ.Π.Α.), και των λοιπών δικαιωμάτων του Δημοσίου, που αναλογούν σε εμπορεύματα και τα επιβαρύνουν κατά τις οικείες διατάξεις».²³ Κατά την παρ. 6 του άρθρου αυτού προβλέπεται ότι υπόχρεος για την καταβολή της τελωνειακής οφειλής είναι ο διασαφιστής, το πρόσωπο στο όνομα του οποίου κατατίθεται Δήλωση Ειδικού Φόρου Κατανάλωσης και Λοιπών Φορολογιών, καθώς και κάθε άλλο πρόσωπο σε βάρος του οποίου γεννάται η οφειλή κατά τις διατάξεις της τελωνειακής νομοθεσίας. Για την καταβολή της τελωνειακής οφειλής ευθύνονται επίσης, προσωπικά και αλληλέγγυα και τα φυσικά πρόσωπα, όπως αυτά αναφέρονται στις περιπτώσεις (α) και (γ) της παραγράφου 3 του άρθρου 153 του παρόντος Κώδικα, δηλαδή για τις ημεδαπές ανώνυμες εταιρίες, οι πρόεδροι των διοικητικών συμβουλίων, οι διευθύνοντες ή εντεταλμένοι ή συμπράττοντες σύμβουλοι, οι διοικητές, οι γενικοί διευθυντές ή διευθυντές, ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο, είτε άμεσα από το νόμο, είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών».

Εκ των ανωτέρω, προκύπτει εναργώς ότι καθιερώνεται αλληλέγγυα, προσωπική, αντικειμενική και πρόσθετη σε σχέση με αυτή της εταιρίας ευθύνη των διοικούντων την ανώνυμη εταιρία. Μοναδικό δε προαπαιτούμενο για τη γέννησή ευθύνης τους είναι η απόκτηση και η διατήρηση, κατά τον κρίσιμο χρόνο, μίας από τις αναφερόμενες στις παραπάνω διατάξεις ιδιότητες.²⁴

Περαιτέρω, άξιο αναφοράς και επισήμανσης συνιστά η πρόβλεψη του άρθρου 142 παρ. 2 του ΕΚΤ, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση τελωνειακής παράβασης, διαφυγής ή απόπειρας διαφυγής πληρωμής δασμών, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων επισύρουν κατά των υπευθύνων πολλαπλό τέλος, το οποίο επιβάλλεται κατά των προσώπων που συμμετείχαν στην τελωνειακή παράβαση και το οποίο μπορεί να είναι ίσο με το τριπλάσιο

---

²³ Για τη διάκριση φορολογικών και τελωνειακών διαφορών βλ. Φινοκαλιώτη Κ. Φορολογικό Δίκαιο, σελ. 15,

²⁴ Βλ. ΣτΕ 884/2011, 2495/2007, 4104/2005, 1590/2000 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ,

ή ακόμη και το πενταπλάσιο των επιβαρύνσεων που αναλογεί επί του αντικειμένου της λαθρεμπορίας.

Καθίσταται, λοιπόν, πρόδηλο ότι το Δημόσιο προκειμένου να διασφαλίσει τα έσοδά του από τους δασμούς και τους φόρους των εμπορευμάτων που αφορούν συναλλαγές της χώρας με τρίτες χώρες καθώς και των προϊόντων που υπόκεινται σε Ειδικούς Φόρους Κατανάλωσης (Ε.Φ.Κ.), θεσπίζει πληθώρα διατάξεων προκειμένου να καθιερώσει πρόσθετη μετά των ν.π ευθύνη και να εξασφαλίσει με τον τρόπο αυτό την είσπραξη των οφειλόμενων.

Ε. Μέρος Τέταρτο

Καθιέρωση ποινικών ευθυνών σε βάρος των διοικούντων.

1. Εισαγωγή

Είναι γεγονός ότι τα νομικά πρόσωπα αποτελούν στη σημερινή εποχή βασικό φορέα οικονομικής και όχι μόνο ανάπτυξης. Οι συλλογικές οντότητες αυτές, στο πλαίσιο των οποίων αναπτύσσεται η δράση μεγάλου αριθμού φυσικού προσώπων, με δραστηριότητα που ξεπερνά σε πολλές περιπτώσεις τα εθνικά σύνορα ενός Κράτους, επιδρούν καταλυτικά στη διαμόρφωση της παγκόσμιας οικονομίας. Ωστόσο, οι πολύπλοκες δομές συγκρότησης μιας συλλογικής οντότητας, η τεράστια συγκέντρωση (ιδίως σε σχέση με την αντίστοιχη συγκέντρωση από μεριάς φυσικών προσώπων) κεφαλαίου δημιουργούν κίνδυνο τέλεσης αξιόποινων πράξεων ενώ παράλληλα καθιστούν την ανεύρεση του πραγματικού υπαιτίου ιδιαίτερα δυσχερή. Ένεκα της αδυναμίας απόδοσης ποινικής ευθύνης στα ίδια τα νομικά πρόσωπα, λόγω της μη αναγνώρισης ποινικής ευθύνης αυτών κατά την ελληνική έννομη τάξη όπως έγινε ήδη λόγος ανωτέρω, μετακυλούνται οι υποχρεώσεις αυτών στα φυσικά πρόσωπα που έχουν αναλάβει (εκούσια, συμβατικά ή μονομερώς) την άσκηση αποφασιστικών καθηκόντων εντός της επιχείρησης. Τα πρόσωπα αυτά εξομοιώνονται ουσιαστικά με το νομικό πρόσωπο όσον αφορά στην ανάληψη των εκάστοτε προστατευτικών υποχρεώσεων, με αποτέλεσμα να καταφάσκεται κατ' αρχήν στο πρόσωπό

τους η ύπαρξη ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης προς αποτροπή αξιόποινων πράξεων εντός της επιχείρησης²⁵.

Ε. 2 Καθιέρωση ποινικών ευθυνών κατ' αρ. 66 του ν. 4174/2013.

Σύμφωνα με το αρ. 66 του Ν. 4174/2013, όπως αυτό αναμορφώθηκε με το αρ. 8 του Ν. 4337/2015 (ΦΕΚ Α` 129/17/10/2015), φοροδιαφυγής. 1. «Έγκλημα φοροδιαφυγής διαπράττει όποιος με πρόθεση: α) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή φόρου εισοδήματος ενιαίου φόρου ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝΦΙΑ) ή ειδικού φόρου ακινήτων (ΕΦΑ) αποκρύπτει από τα όργανα της φορολογικής διοίκησης φορολογητέα εισοδήματα από οποιαδήποτε πηγή ή περιουσιακά στοιχεία, ιδίως να υποβάλλει δήλωση, ή, υποβάλλοντας ανακριβή δήλωση ή καταχωρίζοντας στα λογιστικά αρχεία εικονικές, (ολικά ή μερικά), δαπάνες ή επικαλούμενος στη φορολογική δήλωση τέτοιες δαπάνες ώστε να μη εμφανίζεται φορολογητέα ύλη ή να εμφανίζεται αυτή μειωμένη β) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή του φόρου προστιθέμενης αξίας, του φόρου κύκλου εργασιών, του φόρου ασφαλίσεων και των παρακρατούμενων και επιρριπτόμενων φόρων, τελών ή εισφορών, δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς αυτούς, καθώς και όποιος παραπλανά τη Φορολογική Διοίκηση με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή με την αθέμιτη παρασιώπηση ή απόκρυψη αληθινών γεγονότων και δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς αυτούς ή λαμβάνει επιστροφή, καθώς και όποιος διακρατεί τέτοιους φόρους, τέλη ή εισφορές, γ) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή φόρου πλοίων δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς στο Δημόσιο τον φόρο αυτόν 2. Παρακρατούμενοι φόροι, τέλη και εισφορές είναι εκείνοι που ρητά ορίζονται σε επί μέρους διατάξεις ότι παρακρατούνται και τελικά αποδίδονται στο Δημόσιο ή άλλο φορέα από πρόσωπο διάφορο του πραγματικού φορολογούμενου. 3. Όποιος διαπράττει έγκλημα φοροδιαφυγής από τα αναφερόμενα στη παράγραφο 1 τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον δύο (2) ετών: α) ο φόρος που αναλογεί στα φορολογητέα εισοδήματα ή στα περιουσιακά στοιχεία που έχουν αποκρυβεί υπερβαίνει ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος τις εκατό

---

²⁵ Βλ. ΑΠ 738/2014, 1473/2010,

χιλιάδες (100.000) ευρώ ανά είδος φόρου ή β) αν το προς απόδοση ποσό του κύριου φόρου, τέλους ή εισφοράς που δεν αποδόθηκε ή αποδόθηκε ανακριβώς ή επεστράφη ή συμψηφίστηκε ή εξέπεσε ή διακρατείται υπερβαίνει ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος: αα) τις πενήντα χιλιάδες (50.000) ευρώ, εφόσον αφορά φόρο προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ) ή β) τις εκατό χιλιάδες (100.000) ευρώ ανά είδος φόρου, τέλους ή εισφοράς σε κάθε άλλη περίπτωση. 4. Επιβάλλεται κάθειρξη αν το ποσό του φόρου, τέλους ή εισφοράς της προηγούμενης παραγράφου υπερβαίνει ανά φορολογικό ή διαχειριστικό έτος τις εκατό χιλιάδες (100.000) ευρώ, εφόσον αφορά φόρο προστιθέμενης αξίας, ή τις εκατό πενήντα χιλιάδες (150.000) ευρώ σε κάθε άλλη περίπτωση φόρου, τέλους ή εισφοράς.»

Επιπλέον, στην παρ. 5 του άρθρου αυτού ποινικοποιείται η έκδοση και η αποδοχή εικονικών φορολογικών στοιχείων ή η νόθευση αυτών και ειδικότερα προβλέπει ότι όποιος εκδίδει ή αποδέχεται εικονικά φορολογικά στοιχεία για ανύπαρκτη συναλλαγή στο σύνολό της ή για μέρος αυτής, τιμωρείται: α) με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους, εφόσον η συνολική αξία των εικονικών φορολογικών στοιχείων υπερβαίνει το ποσό των εβδομήντα πέντε χιλιάδων (75.000) ευρώ και β) με κάθειρξη έως δέκα (10) έτη, εφόσον το ως άνω ποσό υπερβαίνει τις διακόσιες χιλιάδες (200.000) ευρώ.

Στις περιπτώσεις των ανωνύμων εταιριών, ο Έλληνας νομοθέτης, αναγνώρισε ως ποινικά υπεύθυνα πρόσωπα για τις ως άνω τυποποιημένες αξιόποινες πράξεις το διευθύνον την επιχείρηση πρόσωπο. Συγκεκριμένα στο αρ. 67 παρ. 1 του Ν. 4174/2013 προβλέπει ότι «1. Στα νομικά πρόσωπα, ως αυτουργοί των εγκλημάτων του παρόντος νόμου θεωρούνται, εφόσον με οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη συντέλεσαν στην τέλεσή τους: α) Στις ημεδαπές ανώνυμες εταιρίες, οι πρόεδροι των Δ.Σ., οι διευθύνοντες, εντεταλμένοι ή συμπράττοντες σύμβουλοι, οι διοικητές, οι γενικοί διευθυντές ή διευθυντές, ως και εν γένει κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε άμεσα από το νόμο είτε από ιδιωτική βούληση είτε με δικαστική απόφαση στη διοίκηση ή διαχείριση ή εκπροσώπηση αυτών. Αν ελλείπουν όλα τα παραπάνω πρόσωπα, ως αυτουργοί θεωρούνται τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων των εταιριών αυτών, εφόσον ασκούν πράγματι προσωρινά ή διαρκώς ένα από τα καθήκοντα που αναφέρονται πιο πάνω.»

Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, καθίσταται εναργές ότι έχει θεσμοθετηθεί ένα ιδιαίτερος αυστηρό ποινικό νομοθετικό πλαίσιο αναφορικά με τις φορολογικές ευθύνες των διοικητών των ανωνύμων εταιριών. Η προβλεπόμενη ποινή της καθείρξεως για τα αδικήματα της φοροδιαφυγής και της έκδοσης ή αποδοχής εικονικών φορολογικών στοιχείων συνεπάγεται την αδήριτη ανάγκη να καταβάλλεται και να επιδεικνύεται από τους διοικητές άκρατη επιμέλεια κατά την διαχείριση των φορολογικών υποθέσεων της εταιρίας χωρίς να υπάρχει κανένα περιθώριο επίδειξης της παραμικρής επιπολαιότητας εκ μέρους τους.

Ε. 3. Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 25 ν. 1882/1990.

Με το άρθρο 25 παρ. 1 του Ν. 1882/1990 θεσπίστηκε η ποινική ευθύνη από τη μη καταβολή προς το Δημόσιο χρεών, που είναι βεβαιωμένα στις δημόσιες οικονομικές υπηρεσίες και ειδικότερα από την παραβίαση της προθεσμίας καταβολής τους. Ειδικότερα, με την διάταξη του άρθρου 20 του Ν.4321/2015, όπως αντικαταστάθηκε με την διάταξη του Ν.4337/2015 (που προσέθεσε νέο κεφάλαιο στο Ν.4174/2013), τροποποιήθηκε η διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 του Ν.1882/1990 και προβλέφθηκε ότι, όποιος δεν καταβάλλει τα βεβαιωμένα στη Φορολογική Διοίκηση χρέη προς το Δημόσιο, τα ΝΠΔΔ, της επιχειρήσεις και τους οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα, για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων μηνών, τιμωρείται με ποινή φυλάκισης : α) ενός τουλάχιστον έτους, εφόσον το συνολικό χρέος από κάθε αιτία, συμπεριλαμβανομένων των κάθε είδους τόκων και προσαυξήσεων και λοιπών επιβαρύνσεων, μέχρι την ημερομηνία σύνταξης του πίνακα χρεών, υπερβαίνει το ποσό των 100.000 Ευρώ και β) τριών τουλάχιστον ετών εφόσον το συνολικό χρέος, σύμφωνα με τα οριζόμενα στην περ. α) υπερβαίνει το ποσό των 200.000 Ευρώ.

Σύμφωνα με την παρ. 2 της διατάξεως αυτής, ορίζεται εκ του νόμου το ποινικά υπεύθυνο πρόσωπο στις περιπτώσεις των ανωνύμων εταιριών και συγκεκριμένα προβλέπει: ότι στις περιπτώσεις οφειλετών του Δημοσίου οι προβλεπόμενες ποινές που αναφέρονται στην παράγραφο 1 του παρόντος

άρθρου επιβάλλονται: «Προκειμένου για ημεδαπές ανώνυμες εταιρίες, στους διευθύνοντες, ή εντεταλμένους ή συμπράττοντες συμβούλους ή διοικητές ή γενικούς διευθυντές αυτών ή σε κάθε πρόσωπο εντεταλμένο είτε αμέσως, είτε εμμέσως, είτε από το νόμο, είτε από ιδιωτική βούληση στη διοίκηση ή διαχείριση των εταιριών αυτών ή με οποιονδήποτε τρόπο αναμίχθηκε, ολικώς ή μερικώς, στη διοίκηση ή διαχείριση αυτών, σωρευτικώς ή μη. Αν ελλείπουν όλα τα παραπάνω πρόσωπα, οι ποινές επιβάλλονται κατά των προέδρων των διοικητικών συμβουλίων των εταιριών αυτών, εφ' όσον ασκούν πράγματι, προσωρινώς ή διαρκώς, ένα από τα καθήκοντα των προσώπων που αναφέρονται πιο πάνω.»

Σύμφωνα, λοιπόν, με τα ανωτέρω, καθιερώνεται στο πρόσωπο των διοικούντων των ανωνύμων εταιριών ποινική ευθύνη στη περίπτωση κατά την οποία δεν καταβάλλουν τα βεβαιωμένα στο όνομα της εταιρίας χρέη για χρονικό διάστημα μεγαλύτερο των τεσσάρων μηνών, εφόσον όμως αυτά υπερβαίνουν συνολικά το ποσό των 100.000€, το οποίο συνιστά το όριο του αξιοποίνου, καθιστώντας ανέγκλητες τις πράξεις που αφορούν βεβαιωμένες οφειλές κάτω από το ποσό αυτό.

Ωστόσο, η συνύπαρξη στην ελληνική έννομη τάξη αφενός της νομοθετική αυτής διάταξης (αρ. 25 του Ν. 1882/1990) σε συνδυασμό με την νομοθετική διάταξη του αρ. 66 του Ν. 4174/2013 που εκτέθηκε ανωτέρω ήταν ιδιαίτερος προβληματική μέχρι πρότινος, ήτοι μέχρι την εισαγωγή του αρ. 469 στον Νέο Ποινικό Κώδικα.

Τα αδικήματα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο και της φοροδιαφυγής για μη απόδοση ΦΠΑ και άλλων φόρων κατ' αρ. 66 του Ν. 4174/2013 συγκροτούνται από τα ίδια ακριβώς πραγματικά περιστατικά, τα οποία τελούν σε αδιάσπαστη ενότητα τόπου, χρόνου, τρόπου τέλεσης και υλικού αντικειμένου, τυποποιούνται με τον ίδιο τρόπο όχι μόνο ως προς την αντικειμενική, αλλά και ως προς την υποκειμενική τους υπόσταση, φέρουν τον ίδιο νομικό χαρακτηρισμό και αφορούν την προστασία του ίδιου έννομου αγαθού. Διαφέρουν μόνο ως προς το είδος και το ύψος της ποινής, διαφοροποίηση η οποία δεν αναιρεί την ταυτότητα των παραβάσεων ως προϋπόθεση για την εφαρμογή του άρθρου 57 ΚΠΔ. Στην έννοια λοιπόν της φοροδιαφυγής που θεσπίζεται με το άρθρο 25 παρ. 1 Ν 1882/1990, όπως

τροποποιήθηκε από το άρθρο 23 παρ. 1 Ν 2523/1997, περιλαμβάνεται και η μη απόδοση του αναλογούντος ΦΠΑ ή άλλων φόρων, ως ειδικότερη μορφή φοροδιαφυγής. Αποτελεί συχνό φαινόμενο η παράλληλη διεξαγωγή δύο ποινικών διαδικασιών, ήτοι μία για το αδίκημα του άρθρου 25 Ν 1882/1990 και η άλλη για εκείνο του άρθρου 66 Ν 4174/2013. Το ζήτημα αυτό αντιμετωπίστηκε από τον Άρειο Πάγο, χωρίς να υπάρξει ομόρροπη λύση. Ειδικότερα: Μία τάση (βλ. ΑΠ 2281/2009 ΠοινΔικ 2010, 913, ΑΠ 558/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ) δέχθηκε ότι η συρροή των δύο αδικημάτων είναι αληθινή, αφού οι σχετικές διατάξεις «τόσο κατά την αντικειμενική, όσο και κατά την υποκειμενική τους υπόσταση διαφέρουν και αποσκοπούν στον κολασμό διαφορετικών εγκληματικών συμπεριφορών». Μία άλλη πειστικότερη προσέγγιση (βλ. ΑΠ 357/2013 ΠοινΔικ 2013, 1094), αντιμετώπισε το ζήτημα αναγόμενη στο δεδικασμένο, δεχόμενη ότι, στην υπό κρίση περίπτωση, πρόκειται για τα αυτά πραγματικά περιστατικά, αναγνωρίζοντας έτσι δικονομικό εμπόδιο για την ποινική δίωξη αφενός, και πλημμέλεια θετικής υπέρβασης εξουσίας στο δικαστήριο που εκδίδει την απόφαση αφετέρου. Τέλος, μία άλλη θέση (βλ. ΑΠ 446/2014 ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ), πληρέστερη, προσέγγισε το θέμα με σημείο αναφοράς τόσο το δεδικασμένο, όσο και το είδος της συρροής, χαρακτηρίζοντας την φαινομενική, με ειδικότερη αναγωγή στη μονάδα εννόμου αγαθού.²⁶

Η ιδιαιτέρως δυσχερής και επαχθής αυτή προβληματική που ταλάνισε επί σειρά ετών τα ελληνικά δικαστήρια, επιλύθηκε κατά το ορθόν με την εισαγωγή του αρ. 469 στον Νέο Ποινικό Κώδικα (4619/2019). Σύμφωνα με αυτό ορίζεται ότι: «Στην αίτηση και στον πίνακα χρεών, που υποβάλλονται σύμφωνα με το προηγούμενο εδάφιο δεν συμπεριλαμβάνονται και δεν υπολογίζονται για τον προσδιορισμό της ευθύνης του προσώπου, τα χρέη που προέρχονται από τη μη εκτέλεση χρηματικών ποινών, που επιβλήθηκαν από ποινικά δικαστήρια και οι σχετικές με αυτά προσαυξήσεις, τόκοι και λοιπές επιβαρύνσεις, καθώς και τα χρέη από τα αδικήματα που προβλέπονται και τυποποιούνται στο άρθρο 66 του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας, μαζί με τις σχετικές με αυτά προσαυξήσεις, τόκους και λοιπές επιβαρύνσεις».

---

²⁶ ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ Τεύχος 10/2015, Οκτώβριος, Ενότητα: Δ' ΕΘΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ, ΙΙΙ. Οικονομικό Ποινικό Δίκαιο, Χρέη προς το Δημόσιο, σελ. 930

Με την τελευταία αυτή διάταξη του νέου ΠΚ επαναρρυθμίζεται το προβλεπόμενο από τη διάταξη του άρθρου 25 παρ.1 του Ν.1882/1990 ποινικό αδίκημα, της μη καταβολής βεβαιωμένων στη Φορολογική Διοίκηση χρεών προς το Δημόσιο και τα ΝΠΔΔ, καθώς και στις επιχειρήσεις και του οργανισμούς του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Ως εκ τούτου, τα ποσά που αποτελούν το αποκομισθέν ή επιδιωχθέν προϊόν των εν λόγω φορολογικών παραβάσεων αποκλείονται πλέον από την αντικειμενική υπόσταση του αδικήματος του άρθρου 25 παρ. 1 του Ν.1882/1990 δεδομένου ότι, η μη καταβολή αυτών τυποποιείται ήδη ποινικά στο άρθρο 66 του ΚΦΔ. Τέτοια αποκλειόμενα χρηματικά ποσά – χρέη που εμπίπτουν στα αδικήματα, που τυποποιούνται στο άρθρο 66 του ΚΦΔ είναι τα προερχόμενα από την αποφυγή πληρωμής φόρου εισοδήματος, του ενιαίου φόρου ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝΦΙΑ), ή ειδικού φόρου ακινήτων (ΕΦΑ), από την απόκρυψη από τα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης φορολογητέων εισοδημάτων από οποιοδήποτε πηγή, ή των περιουσιακών στοιχείων, ιδίως με την παράλειψη υποβολής δήλωσης, ή την υποβολή ανακριβούς δήλωσης, ή με την καταχώριση στα λογιστικά αρχεία εικονικών (ολικά ή μερικά) δαπανών, ή με την επίκληση στη φορολογική δήλωση τέτοιων δαπανών, ώστε να μην εμφανίζεται φορολογητέα ύλη, ή να εμφανίζεται αυτή μειωμένη, από την μη απόδοση, ή την ανακριβή απόδοση, τον συμψηφισμό, ή την έκπτωση του φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ), του φόρου κύκλου εργασιών, του φόρου ασφαλιστρών και παρακρατούμενων και επιρριπτόμενων φόρων, τελών, ή εισφορών²⁷ και άλλων φόρων που αποτελούν μέρος της συναλλακτικής καθημερινότητας μιας ανώνυμης εταιρίας.

Συνεπώς, μπορεί αφενός να επιλύθηκε ένα εξόχως δυσχερές για τους διοικούντες των ανωνύμων εταιριών πρόβλημα, αφού πλέον δεν είναι δυνατή η παράλληλη διεξαγωγή περισσοτέρων δικών για τις πράξεις που αφορούν τις αυτές φορολογικές παραβάσεις, αφετέρου όμως, η προσοχή την οποία καλούνται να επιδείξουν κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους και δη αναφορικά με την εμπρόθεσμη πληρωμή των οφειλών της εταιρίας που διοικούν οφείλει να είναι ιδιαίτερα μεγάλη λόγω των σοβαρών ποινικών κυρώσεων που προβλέπονται σε βάρος τους.

---

²⁷ Βλ. ΑΠ 1616/2019 δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

Ε. 4. Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 157 του Ν.2960/2001.

Έτερη νομοθετική διάταξη που δύναται να θεμελιώσει ποινική ευθύνη στο πρόσωπο των διοικητών μιας ανώνυμης εταιρίας είναι η διάταξη του αρ. 157 του Εθνικού Τελωνειακού Κώδικα (Ν. 2960/2001). Όπως εκτέθηκε ανωτέρω στην παράγραφο 4 του παρόντος Κεφαλαίου, ο ΕΚΤ καθιερώνει προσωπική ευθύνη των διοικητών των ανωνύμων εταιριών σχετικά με τις τελωνειακές οφειλές αυτών. Προκειμένου, όμως να εξασφαλιστεί η τήρηση των νομοθετικά προβλεπόμενων στις διατάξεις του νόμου αυτού, ο νομοθέτης δεν θα μπορούσε να πράξει άλλως, παρά να προβλέψει στο τέλος αυτού του νομοθετήματος ποινικές κυρώσεις σε βάρος των ιθυνόντων. Συγκεκριμένα, στο αρ. 157, προβλέπεται ότι «Η κατά το άρθρο 155 του παρόντα Κώδικα λαθρεμπορία τιμωρείται: α) Με φυλάκιση τουλάχιστον έξι (6) μηνών. Εάν όμως το αντικείμενο της λαθρεμπορίας δεν έχει σημαντική αξία και προορίζεται για ατομική χρήση ή ανάλωση του υπαίτιου, το ελάχιστο όριο της ποινής μειώνεται στο ένα έκτο. β) Με φυλάκιση τουλάχιστον ενός (1) έτους στις εξής περιπτώσεις:

-εάν διαπράχθηκε καθ' υποτροπήν, εάν διαπράχθηκε ενόπλως ή υπό τριών ή περισσοτέρων μαζί, -εάν οι δασμοί, φόροι και λοιπές επιβαρύνσεις που στερήθηκε το Δημόσιο ή η Ευρωπαϊκή Ένωση ανέρχονται τουλάχιστον στο ποσό των τριάντα χιλιάδων (30.000) ευρώ και άνω και -εάν ο υπαίτιος μεταχειρίσθηκε ιδιαίτερα τεχνάσματα. 2. Σε περίπτωση υποτροπής ουδέποτε δύναται να επιβληθεί ποινή ελαφρότερη αυτής που έχει προηγουμένως επιβληθεί. 3. Σε περίπτωση απόπειρας επιβάλλεται η ποινή που επιβάλλεται στην τετελεσμένη λαθρεμπορία, στους δε συνεργούς δύναται να επιβληθεί η ποινή που επιβάλλεται κατά των αυτουργών.»

Πέραν, λοιπόν, της αστικής ευθύνης που ελλοχεύει σε βάρος τους, οι διοικούντες την ανώνυμη εταιρία είναι δυνατόν να έρθουν αντιμέτωποι με ποινικές ευθύνες που εδράζουν σε τυχόν διαπραπτόμενες τελωνειακές παραβάσεις. Άξιο όμως, αναφοράς στο σημείο αυτό είναι ο ιδιαίτερος λόγος εξάλειψης του αξιόποινου χαρακτήρα των πράξεων της λαθρεμπορίας που

προβλέπεται στην παρ. 1 του αρ. 158 του ΕΚΤ και εισήχθη με τον Ν. 3583/2007 παρ. 62. Ειδικότερα, προβλέπει ότι η αρξάμενη ποινική δίωξη, εφόσον δεν εξεδόθη οριστική απόφαση καταργείται, εάν οι υπόχρεοι, παραιτούμενοι των, κατά το άρθρο 152 του παρόντα Κώδικα, καθοριζομένων ενδίκων μέσων, καταβάλλουν άμεσα το καταλογιζόμενο σ' αυτούς, κατά τις διατάξεις του άρθρου 150 του παρόντα Κώδικα, πολλαπλό τέλος, το οποίο καθορίζεται στο διπλάσιο των δασμών, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων «με την επιφύλαξη των ελαχίστων ορίων του τετάρτου εδαφίου της παραγράφου 1 του άρθρου 150 του παρόντος Κώδικα». Με την εξόφληση, λοιπόν, του οφειλόμενου πολλαπλού τέλους, πριν από την εκδίκαση της υπόθεσης και την έκδοση απόφασης από το αρμόδιο δικαστήριο σε πρώτο βαθμό, το αξιόποινο που προβλέπει το αρ. 157 του νόμου αυτού εξαλείφεται και καταργείται η ποινική δίωξη. Η εν λόγω νομοθετική πρόβλεψη επιρρωνύει την ratio της θέσπισης της ποινικής κύρωσης, η οποία συνίσταται στην άσκηση πίεσης στα πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση στην εταιρία και την διοικούν προκειμένου να εξοφλήσουν τις οφειλές που επιβλήθηκαν σε βάρος της εταιρίας, χωρίς να επιτελεί κανέναν σωφρονιστικό σκοπό.

Ε. 5.Καθιέρωση ποινικής ευθύνης κατ' αρ. 28 του Ν. 1650/1986.

Η διάταξη του άρθρου 28 του Ν. 1650/1986 είναι η κεντρική ποινική διάταξη του ελληνικού δικαίου του περιβάλλοντος και αποτελεί την πρώτη -και μέχρι σήμερα την τελευταία- προσπάθεια εισαγωγής ενός συστήματος ποινικών διατάξεων για την εν όλω προστασία του περιβάλλοντος. Σύμφωνα με την παρ. 2 του άρθρου αυτού προβλέπεται ότι: «Όποιος προκαλεί ρύπανση ή υποβαθμίζει το περιβάλλον με πράξη ή παράλειψη που αντιβαίνει στις διατάξεις του νόμου αυτού ή των κανονιστικών πράξεων που εκδίδονται κατ' εξουσιοδότησή του, τιμωρείται με φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους ή και χρηματική ποινή τριών χιλιάδων (3.000) έως εξήντα χιλιάδων (60.000) ευρώ. Αν η πράξη του προηγούμενου εδαφίου τελέστηκε από αμέλεια, επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός έτους ή και χρηματική ποινή. Αν οι αρνητικές επιπτώσεις της ρύπανσης ή της υποβάθμισης του περιβάλλοντος είναι, με βάση το είδος ή την ποσότητα των ρύπων ή την έκταση ή τη σημασία της υποβάθμισης, περιορισμένες επιβάλλεται φυλάκιση μέχρι ενός

έτους ή και χρηματική ποινή». Κατά την παρ. 5 του άρθρου αυτού ορίζεται επιπλέον ότι: «Τα φυσικά πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση σε οιοδήποτε νομικό πρόσωπο του δημόσιου ή του ιδιωτικού τομέα και ιδίως οι πρόεδροι διοικητικών συμβουλίων, οι εντεταλμένοι ή διευθύνοντες σύμβουλοι ανώνυμων εταιριών, οι διαχειριστές εταιριών περιορισμένης ευθύνης, ο πρόεδρος του διοικητικού και του εποπτικού συμβουλίου συνεταιρισμών, έχουν ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να εποπτεύουν και να ελέγχουν την τήρηση, από φυσικά πρόσωπα που τελούν υπό τις εντολές του, των διατάξεων του παρόντος νόμου και των κατ' εξουσιοδότησή του εκδιδόμενων κανονιστικών πράξεων, που αφορούν στην προστασία του περιβάλλοντος.»

Με τις νομοθετικές αυτές προβλέψεις τυποποιούνται οι περιβαλλοντικές προσβολές και έχουν ως στόχο την προστασία του εννόμου αγαθού του «περιβάλλοντος» (φυσικό και πολιτιστικό), από την οποία έμμεσα προκύπτει και η προστασία της ανθρώπινης ζωής και υγείας. Επιδιώκεται, δηλαδή, η προστασία του περιβάλλοντος, ώστε ο άνθρωπος ως άτομο και ως μέλος του κοινωνικού συνόλου, να ζει σε ένα υψηλής ποιότητας περιβάλλον, μέσα στο οποίο προστατεύεται η υγεία του και ευνοείται η ανάπτυξη της προσωπικότητάς του. Η θέση αυτή ενισχύεται και από το γεγονός ότι η ρύπανση ή υποβάθμιση του περιβάλλοντος τιμωρείται με τη διάταξη της παρ. 1 του αρ. 28 του ν. 1650/86, χωρίς να χρειάζεται η συνδρομή οποιουδήποτε άλλου στοιχείου.

Χρήζουν, λοιπόν, ιδιαίτερης προσοχής οι αποφάσεις και οι πράξεις των ιθυνόντων, οι οποίες είναι ικανές να φέρουν ως αποτέλεσμα την υποβάθμιση του περιβάλλοντος και την ρύπανση αυτού -ακόμη δε και την αισθητική ρύπανση αυτού²⁸- καθώς επαπειλούνται ποινικές κυρώσεις σε βάρους τους, οι οποίες στην πλειοψηφία των περιπτώσεων είναι άγνωστες προς αυτούς.

Ε. 6. Άλλες περιπτώσεις καθιέρωσης ποινικής ευθύνης.

Πέραν των ανωτέρω αναλυτικά εκτιθέμενων περιπτώσεων εδραίωσης ποινικής ευθύνης στο πρόσωπο των εκπροσώπων των ανωνύμων εταιριών

---

²⁸ Βλ. ΑΠ 48/2013, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

υφίστανται και άλλες περιπτώσεις στις οποίες συναντάται θεμελίωση ποινικής ευθύνης σε βάρος τους. Ειδικότερα:

-Στο άρθρο 51 Ν. 3691/2008 "Πρόληψη και καταστολή της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες και της χρηματοδότησης της τρομοκρατίας και άλλες διατάξεις", για τα αδικήματα του άρθρου 2 και 3 αυτού, προβλέπονται κυρώσεις που επιβάλλονται στο νομικό πρόσωπο καθαυτό, χωρίς να αποκλείεται η ποινική ευθύνη των φυσικών προσώπων που ασκούν διοίκηση ή διαχειρίζονται κεφάλαια ή υποθέσεις των νομικών προσώπων.²⁹

-Στο άρ. 27 Ν. 2224/1994 για την ποινική προστασία της ζωής και της υγείας των εργαζομένων ορίζει ότι "τιμωρείται με φυλάκιση ή χρηματική ποινή κάθε εργοδότης, κατασκευαστής ή παρασκευαστής, εισαγωγέας ή προμηθευτής που παραβαίνει με πρόθεση τις διατάξεις του νόμου αυτού". Ο νομοθέτης στην περίπτωση αυτή δεν ορίζει με βάση ποια αρχή υπέχουν ποινική ευθύνη, αλλά αναφέρεται γενικά σε κάθε εργοδότη.

-Στο άρ. 5 παρ. 10 και 11 Ν. 2741/1997 για την «Προστασία του Καταναλωτή», θεσπίζεται τεκμήριο ποινικής ευθύνης για τους επικεφαλής ή τα διευθύνοντα στελέχη μιας επιχείρησης, ανεξάρτητα από την ποινική ευθύνη άλλων κατωτέρων υπαλλήλων, για παραγωγή ή διάθεση για κατανάλωση τροφίμων κατά παράβαση των προδιαγραφών, κανόνων κλπ που τίθενται από το νόμο ή με εξουσιοδότησή του.

Επιπλέον, καθόσον η συγκρότηση των νομικών προσώπων που ασκούν δραστηριότητα, χαρακτηρίζεται από μια γενικότερη επικινδυνότητα έναντι εννόμων αγαθών τρίτων προσώπων (εργαζομένων, καταναλωτών κλπ) ενέχονται κίνδυνοι για σειρά ατομικών και υπερατομικών εννόμων αγαθών. Η ίδια η επιχείρηση καθίσταται για το λόγο αυτό πρωτογενής φορέας προστατευτικών υποχρεώσεων έναντι εννόμων αγαθών που ενδέχεται να βλαφθούν τόσο από το ίδιο το αντικείμενο επιχειρηματικής δραστηριοποίησης όσο και ως συνέπεια εσφαλμένης οργανωτικής διάρθρωσης εντός της επιχείρησης. Η ευθύνη, όμως, για τη λήψη και τήρηση των ενδεδειγμένων ανά περίπτωση μέτρων προστασίας μετακυλιέται σε

---

²⁹ Αι. Συκιάτη, "Η ποινική ευθύνη νομικών προσώπων", ΠοινΔικ 2010, σελ. 103

ορισμένα φυσικά πρόσωπα, τα οποία και καθίστανται –υπό προϋποθέσεις- υπαίτια των αξιόποινων πράξεων που συνδέονται αιτιωδώς με την παράλειψη εφαρμογής αποτελεσματικών μέτρων εποπτείας και προστασίας, δηλαδή στα πρόσωπα που διοικούν και διευθύνουν την εταιρία. Έτσι, λοιπόν, δύναται να εδραιωθεί η τυποποίηση γνήσιων εγκλημάτων παράλειψης, όπου η απαξία της εκάστοτε υπό κρίση συμπεριφοράς έγκειται στην παράλειψη λήψης των κατάλληλων μέτρων εποπτείας επί των πράξεων υφισταμένων προσώπων είτε μη γνήσιων εγκλημάτων παράλειψης, για τις αξιόποινες πράξεις που τελούνται στο πλαίσιο λειτουργίας μίας συλλογικής οντότητας, οι οποίες θα μπορούσαν να είχαν αποτραπεί αν είχαν ληφθεί τα κατάλληλα μέτρα προστασίας – εποπτείας. Για την κατάφαση της ευθύνης του διοικητή, απαιτείται στη συγκεκριμένη περίπτωση αναγωγή στις προϋποθέσεις του 15 ΠΚ³⁰.

Επιπροσθέτως των ανωτέρω περιπτώσεων, υφίστανται διάσπαρτες διατάξεις του Ποινικού Κώδικα στη νομοτυπική μορφή των οποίων θα ήταν δυνατό να ενταχθούν πράξεις και παραλείψεις των μελών του Διοικητικού Συμβουλίου Ανώνυμης Εταιρείας. Από τις πλέον συνήθως επαπειλούμενες είναι εκείνη της απιστίας του άρθρου 390 ΠΚ. Βάσει της διατάξεως αυτής, απιστία τελεί όποιος με γνώση ζημιώνει την περιουσία άλλου, της οποίας έχει, βάσει του νόμου ή δικαιοπραξίας, την επιμέλεια ή διαχείριση. Προκειμένου περί διαχειριστικών αδικημάτων σε βάρος της περιουσίας νομικού προσώπου, το έγκλημα αυτό το τελούν όσοι παραβιάζουν τους κανόνες της επιμελούς διαχείρισης, ήτοι οι διοικούντες την ανώνυμη εταιρεία.

Ενόψει των ανωτέρω αναφερθέντων, συνάγεται εύλογα ότι το νομικό οπλοστάσιο για την εδραίωση ποινικής ευθύνης στα πρόσωπα που κατέχουν ιθύνουσα θέση είναι πλήρες, αφενός με βάση ειδικές ρυθμίσεις για ιδιαίτερα πεδία εγκληματικότητας και αφετέρου με τη νομική βάση της ιδιαίτερης νομικής υποχρέωσης του άρθρου 15 ΠΚ. Συνεπώς, οι διαχειριστικές ενέργειες που αποφασίζονται και εκτελούνται κατά την άσκηση των καθηκόντων τους οφείλουν να είναι σύμφωνες με τις επιταγές των νόμων

---

³⁰ βλ. ΑΠ 316/2015, ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ στην οποία αναφέρεται ότι «...εκτίθενται οι συγκεκριμένες παραλείψεις του ήδη αναιρεσειόντος που στοιχειοθετούν την προεκτεθείσα αμέλεια αυτού, την ευθύνη του, η οποία δεν βασίζεται σε ειδικότερη συμπεριφορά του, αλλά στην ιδιότητά του (ως Προέδρου του διοικητικού συμβουλίου της προαναφερθείσας ανώνυμης εταιρείας)

προκειμένου η εξουσία που ανέλαβαν να μην αποτελέσει για τους ίδιους αιτία ποινικών εμπλοκών.

ΣΤ. Μέρος Πέμπτο

Το στάδιο αφερεγγυότητας μιας ΑΕ

1. Εισαγωγή.

Η πρωτόγνωρη οικονομική κρίση που μαστίζει την ελληνική οικονομία την τελευταία δεκαετία αναπόφευκτα έχει επηρεάσει την πλειοψηφία των ελληνικών επιχειρήσεων, ωθώντας αυτές ολοένα και συχνότερα στην αδυναμία συνέχισης της οικονομικής τους δραστηριότητας. Η μείωση της ζήτησης στην αγορά και η συνακόλουθη μείωση της ρευστότητας των επιχειρήσεων έχει ως επακόλουθο να δραστηριοποιούνται καθημερινά υπό την απειλή της αφερεγγυότητας και του κινδύνου κήρυξης σε πτώχευση. Η περιέλευση μιας εταιρίας σε καθεστώς αφερεγγυότητας μπορεί να οφείλεται στη συνδρομή περισσοτέρων παραγόντων άλλοτε εξωγενών, μη ελέγξιμων από την εταιρία και άλλοτε εσωτερικών. Μια ανώνυμη εταιρία πολύ συχνά μπορεί να περιέλθει σε αφερεγγυότητα σε πολύ γρήγορο χρόνο, ως απόρροια ενός καταστροφικού συμβάντος ή μιας απρόβλεπτα δυσμενούς εξέλιξης σε ένα θέμα που οδηγεί σε ταμειακή ασφυξία. Άλλοτε πάλι όλη αυτή η πορεία μπορεί να είναι σταδιακή περνώντας από διάφορα σημεία και καταλήγοντας πάλι σε οικονομική αδυναμία. Τα πεδία που αποτελούν ενδείξεις ότι μια εταιρία περιέρχεται σε καθεστώς αφερεγγυότητας και απαιτούν την επίδειξη της μέγιστης δυνατής προσοχής από τους διοικούντες των ανωνύμων εταιρία είναι τα κέρδη και οι ζημίες της εταιρίας, η ρευστότητα, οι ταμειακές ροές, ο τρόπος χρηματοδότησης, το ύψος του δανεισμού και του επιτοκίου αυτού, οι μεταβολές στο εργασιακό περιβάλλον κ.ά. Στην πραγματικότητα ωστόσο αυτό που οδηγεί αναπόδραστα μια εταιρία σε καθεστώς αφερεγγυότητας είναι η έλλειψη ρευστότητας και η ταμειακή ασφυξία, καθώς τα γεγονότα αυτά παραλύουν κάθε δυνατή συναλλακτική πράξη της εταιρίας.

Η διαχείριση μιας κατάστασης αφερεγγυότητας της εταιρίας συνιστά στην ουσία διαχείριση ενός οικονομικού κινδύνου την οποία οφείλει να αντιμετωπίσει με τον καλύτερο δυνατό τρόπο η Διοίκηση της εταιρίας στο

πλαίσιο των πρακτικών εταιρικής διακυβέρνησης που έχει υιοθετήσει και εφαρμόζει. Στην αντίθετη περίπτωση, η παραμέληση ή η επιπόλαιη διαχείριση μιας τέτοιας κρίσιμης για την εταιρία κατάστασης και πολλώ δε μάλλον η υπαίτια πρόκληση αυτής είναι δυνατό να θεμελιώσει ευθύνες σε βάρος τους.

ΣΤ. 2. Ενδείξεις της Αφερεγγυότητας.

Η έννοια της αφερεγγυότητας ερμηνεύεται ως ανυπαρξία «εγγύης», δηλαδή προσωπικής ασφάλειας, ή με άλλα λόγια έλλειψη εμπιστοσύνης στο πρόσωπο του οφειλέτη ότι θα εκπληρώσει τις υποχρεώσεις που αναλαμβάνει. Η προσωπική αναξιοπιστία του οφειλέτη μπορεί να οφείλεται σε περιουσιακή ανεπάρκεια χωρίς όμως αυτό να' ναι αναγκαίο.³¹

Ως στάδιο αφερεγγυότητας χαρακτηρίζεται το στάδιο κατά το οποίο η εταιρία αντιμετωπίζει αδυναμία πληρωμής των ληξιπρόθεσμων οφειλών της και πλήρης υπερχρέωση³². Οι δύο αυτές οικονομικές καταστάσεις, -της παύσης πληρωμών και της υπερχρέωσης- δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να ταυτίζονται. Η υπερχρέωση μια εταιρίας δεν συνεπάγεται αυτομάτως την είσοδό της σε κατάσταση οικονομικής αδυναμίας, ούτε σηματοδοτεί το τέλος αυτής. Υπάρχουν περιπτώσεις εταιριών που παρόλη την υπερχρέωσή τους απέφυγαν να περιέλθουν σε κατάσταση της αφερεγγυότητας υιοθετώντας λύσεις όπως την εφαρμογή ενός σοβαρού σχεδίου εξυγίανσης, την μεταβίβαση του συνόλου της επιχείρησης σε τρίτο πρόσωπο, χρηματοδότηση με ξένα κεφάλαια κ.ά.³³

Μια πρώτη ένδειξη αφερεγγυότητας μιας εταιρίας είναι η παύση πληρωμών. Ως παύση πληρωμών κατά τη διάταξη του αρ. 3 του ΠτΚ νοείται η αδυναμία εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων χρηματικών υποχρεώσεων κατά τρόπο γενικό και μόνιμο. Κριτήριο αδυναμίας είναι η ανεπάρκεια και η αδυναμία εξεύρεσης ρευστότητας εκ μέρους του οφειλέτη, ο οποίος κατά τα λοιπά μπορεί να διαθέτει μεν ικανά προς ρευστοποίηση περιουσιακά στοιχεία, τα

---

³¹ Σ. Ψυχομάνης, Πτωχευτικό Δίκαιο, σελ. 10

³² βλ. Περάκης, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2012, σελ. 34

³³ Μικρουλέα Α., Όρια Δράσης και Ευθύνη των Εταιρικών Διοικητών, Αθήνα, 2013, σελ. 197.

οποία όμως δεν έχει την δυνατότητα να τα ρευστοποιήσει. Πρόκειται για την πραγματική εκείνη κατάσταση του οφειλέτη που χαρακτηρίζεται από δύο στοιχεία. Αφενός την μη εκ μέρους του εκπλήρωση των ληξιπρόθεσμων χρηματικών οφειλών του και αφετέρου την πραγματική του αδυναμία να εκπληρώνει κατά τρόπο γενικό και μόνιμο τις οφειλές του. Δεν υφίσταται το στοιχείο της μονιμότητας, όταν παροδικά αίτια εμποδίζουν τον οφειλέτη να είναι συνεπής στις υποχρεώσεις του. Επιπλέον, δεν υφίσταται το στοιχείο της γενικότητας, όταν ο οφειλέτης κατά τις αντιλήψεις των συναλλαγών εκπληρώνει γενικά κατά κύριο λόγο τις υποχρεώσεις του, έστω κι αν δεν τις εκπληρώνει όλες. Κρίσιμο είναι πάντως να διαπιστωθεί ότι δεν μπορεί να εκπληρώνει ένα σημαντικό μέρος των επαγγελματικών του υποχρεώσεων³⁴. Υπό την έννοια αυτή, αδυναμία πληρωμών υφίσταται και στην περίπτωση κατά την οποία ο οφειλέτης αδυνατεί να εξοφλήσει ένα μόνον χρέος του, η έκταση του οποίου ή η φύση αυτού προσδίδει στην αδυναμία τα χαρακτηριστικά της μονιμότητας και της γενικότητας, λ.χ οφειλή από δάνειο για απόκτηση παγίων στοιχείων του ενεργητικού ή οφειλή στον κυριότερο προμηθευτή.³⁵ Τέλος, τα χρηματικά χρέη του οφειλέτη πρέπει να είναι ληξιπρόθεσμα, πληρωτέα δηλαδή κατά τον χρόνο της αδυναμίας του, εκκαθαρισμένα, να μην τίθεται δηλαδή θέμα αμφισβήτησής τους καθ' οποιονδήποτε τρόπο και απαιτητά, να μπορεί δηλαδή να επιδιωχθεί η είσπραξή τους δικαστικά.

Μια ακόμη ένδειξη ότι η εταιρία βρίσκεται προ των πυλών της αφερεγγυότητας είναι και η επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης χρηματικών απαιτήσεων. Ως επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης νοείται ο κίνδυνος μιας επικείμενης, βεβαίας σύμφωνα με τις υπάρχουσες ενδείξεις, αδυναμίας του οφειλέτη να εκπληρώσει τα χρέη του. Πρόκειται για πρόβλεψη ότι η εταιρία στο προσεχές μέλλον δεν θα έχει τα μέσα ρευστότητας να αντιμετωπίσει τις κατ' αυτής απαιτήσεις, όταν αυτές καταστούν ληξιπρόθεσμες³⁶. Καθίσταται, λοιπόν σαφές, ότι η επαπειλούμενη αδυναμία στηρίζεται σε μια πρόβλεψη αναφορικά με το μέλλον. Με άλλα

---

³⁴ Εφ. Αθ 4541/2010, ΔΕΕ 2011, σελ. 195.

³⁵ Σ. Ψυχομάνης, Πτωχευτικό Δίκαιο, σελ. 45, ό.π

³⁶ Ρόκας, ΔΕΕ 2008, σελ. 675

λόγια, ένας διοικητής μιας ανώνυμης εταιρίας μπορεί διαπιστώνει από την εν γένει πορεία αυτής ότι δεν θα είναι σε θέση να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις της, χωρίς όμως να έχει ακόμα εξωτερικευθεί το γεγονός αυτό. Η πρόβλεψη αυτή είναι συνήθως δυνατή κυρίως από τους προσωρινούς ή ετήσιους ισολογισμούς, από την επιβάρυνση των περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας με εμπράγματα ασφάλειες, από την έλλειψη πρώτων υλών καθώς και από άλλα εσωτερικά ή εξωτερικά γεγονότα που αφορούν την δραστηριότητά του. Καθίσταται, λοιπόν, φανερό ότι η επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης των απαιτήσεων της εταιρίας αποτελεί προσωπική εκτίμηση των διοικητών αυτής και συνιστά κατ' ουσίαν πιθανολόγηση χωρίς αξίωση βεβαιότητας³⁷.

ΣΤ. 3. Η αντίδραση των διοικητών στην οικονομική κρίση.

Καθήκον των διοικητών μιας ανώνυμης εταιρίας, το οποίο απορρέει από το γενικότερο καθήκον επιμέλειας που υπέχουν έναντι της εταιρίας είναι η διηνεκής παρακολούθηση της ρευστότητας και της οικονομικής κατάστασης της εταιρίας, καθώς επίσης και η έγκαιρη αντιμετώπιση των κινδύνων που ελλοχεύουν. Μόλις οι ίδιοι διαπιστώσουν την ύπαρξη των ανωτέρω ενδείξεων αφερεγγυότητας οφείλουν να δράσουν άμεσα και να ελέγξουν ενδελεχώς την οικονομική κατάσταση της εταιρίας προκειμένου να διαπιστωθεί πόσο πλησιάζει -ή αν βρίσκεται ήδη- η εταιρία σε καθεστώς παύσης πληρωμών ή επαπειλούμενης αδυναμίας εκπλήρωσης των χρηματικών απαιτήσεών της. Είναι καθήκον και υποχρέωση των διοικούντων ανωνύμων εταιριών να ανιχνεύουν και να προβαίνουν σε έλεγχο των συμπτωμάτων της οικονομικής κρίσης που αντιμετωπίζει η εταιρία και να αξιολογούν αναλόγως τους κινδύνους. Και τούτο διότι η επιμελής διαχείριση που ρητά επιτάσσει ο νόμος από τους νομίμους εκπροσώπους, απαιτεί πραγματική και όχι τυπική άσκηση των διαχειριστικών τους καθηκόντων. Η πρόληψη της πτώχευσης και γενικότερα της κρίσης είναι καθήκον και υποχρέωση του εκάστοτε συνετού διαχειριστή της εταιρίας. Ως εκ τούτου θεμελιώνεται ευθύνη των διοικητών μια ανώνυμης εταιρίας να

---

³⁷ Βλ. ΠΠρΑθ 747/2009, ΔΕΕ 2009 σελ.1354 επ και ΕΕμπΔ 2009, σελ. 877 επ.

εγκαταστήσουν μηχανισμούς ορθής πρόβλεψης των κινδύνων, τα οποία μπορούν όχι μόνο να σώσουν την επιχείρηση αλλά αποτελούν ταυτόχρονα και μέσα ορθής εταιρικής διακυβέρνησης.

Μόλις καταστεί αντιληπτή από τους διαχειριστές η αφερεγγυότητα της εταιρίας οφείλουν οι ίδιοι να ελέγξουν εάν αυτή είναι αναστρέψιμη υιοθετώντας παράλληλα στρατηγικούς σχεδιασμούς όπως εκποίηση περιουσιακών στοιχείων της εταιρίας, μείωση του ύψους των απαιτήσεων των δανειστών, μεταβολή του χρόνου εκπλήρωσης των χρηματικών απαιτήσεων της, αύξηση μετοχικού κεφαλαίου κ.ά., προκειμένου να διασφαλιστεί η συνέχιση της εταιρίας.

Μια ρηξικέλευθη νομοθετική διάταξη είναι αυτή του αρ. 99 ΠτΚ που εισήχθη με τον Ν. 4072/2012, η οποία ρυθμίζει την προπρωχευτική διαδικασία εξυγίανσης, σύμφωνα με την οποία οι διοικητές της εταιρίας εφόσον διαπιστώσουν ότι η εταιρία βρίσκεται σε παρούσα ή επαπειλούμενη αδυναμία εκπλήρωσης των ληξιπρόθεσμων χρηματικών της υποχρεώσεων κατά τρόπο γενικό και μόνιμο μπορούν να υποβάλλουν ενώπιον του Δικαστηρίου αίτημα ανοίγματος της εξυγιαντικής διαδικασίας, στο οποίο γίνεται λόγος για την οικονομική κατάσταση της εταιρίας, τα αίτια της οικονομικής αδυναμίας, τα μέτρα αντιμετώπισης και τις τυχόν διαπραγματεύσεις με τους πιστωτές. Το Δικαστήριο αφού διαπιστώσει, ότι είναι δυνατή η επίτευξη συμφωνίας, υπάρχουν βάσιμες προσδοκίες διάσωσης της επιχείρησης και δεν παραβλάπεται η συλλογική ικανοποίηση των πιστωτών, αποφασίζει το άνοιγμα της διαδικασίας της εξυγίανσης³⁸. Μάλιστα σύμφωνα με το άρθρο 106B ΠτΚ παρέχεται η δυνατότητα σύναψης και υποβολής της συμφωνίας προς άμεση δικαστική επικύρωση, παρακάμπτοντας την προαναφερθείσα δικαστική οδό, εφόσον αυτή έχει υπογραφεί από πιστωτές, που συγκεντρώνουν την πλειοψηφία των πιστωτών, ήτοι εκπροσωπούν το 60% των απαιτήσεων των δανειστών, στο οποίο περιλαμβάνεται το 40% των απαιτήσεων των τυχόν εμπραγμάτως ή με ειδικό προνόμιο εξασφαλισμένων πιστωτών.

---

³⁸ Σ. Ψυχομάνης, Πτωχευτικό Δίκαιο, σελ. 75 επ.

Στην ουσία πρόκειται για μια ειδική συμφωνία του οφειλέτη και της πλειοψηφίας των πιστωτών για διάσωση της επιχείρησης, χωρίς να παραβλάπεται η συλλογική ικανοποίηση του συνόλου των πιστωτών. Απώτερος σκοπός της νομοθετικής αυτής ρύθμισης είναι η πρόληψη της πτώχευσης και η ενεργοποίηση μηχανισμών που θα αποτρέψουν την καταστροφική ρευστοποίηση της περιουσίας, ώστε να αντιμετωπιστούν οι οικονομικές δυσκολίες με διαπραγμάτευση, ασφάλεια και διαμόρφωση περιβάλλοντος εμπιστοσύνης μεταξύ εταιρίας και δανειστών της³⁹. Ένα εκ των σημαντικότερων αποτελεσμάτων, που επιφέρει η ως άνω διαδικασία είναι ότι δεν καταφάσκονται σε βάρος των διοικητών τα αδικήματα της καθυστέρησης καταβολής οφειλών προς το δημόσιο, μη απόδοσης ΦΠΑ, μη καταβολής ασφαλιστικών εισφορών στα ταμεία κ.ά και συνεπώς δεν θεμελιώνεται ευθύνη σε βάρος τους καθότι ρυθμίζεται η εξόφληση των χρεών της και εξασφαλίζεται η συνέχιση λειτουργίας της εταιρίας.

Ωστόσο, στην περίπτωση εκείνη κατά την οποία οι διοικητές της ανώνυμης εταιρίας διαπιστώσουν ότι αυτή αντιμετωπίζει την ως άνω περιγραφόμενη κατάσταση οικονομικής κρίσης και δεν λάβουν τα κατάλληλα αναγκαία και νόμιμα μέτρα προκειμένου είτε να αντιμετωπιστεί αυτή η νοσηρή κατάσταση είτε να πράξουν σύμφωνα με τις επιταγές των άρθρων του ΠτΚ, όπως θα αναλυθεί κατωτέρω, τότε οι διοικούντες βρίσκονται αντιμέτωποι με σειρά ευθυνών που θεμελιώνονται στο πρόσωπό τους.

ΣΤ. 4. Η αστική ευθύνη των διοικητών κατά το αρ. 98 ΠτΚ.

Ι. Ευθύνη για παρέλκυση της πτώχευσης.

Στο χρονικό σημείο που η ανώνυμη εταιρία βρίσκεται προ των πυλών της πτώχευσης και υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις οικονομικής κρίσης για την αφερεγγυότητα τυγχάνει απόλυτης εφαρμογής η διάταξη του αρ. 98 ΠτΚ. Κατά το άρθρο αυτό προβλέπεται ότι «αν δεν υποβληθεί εγκαίρως η αίτηση πτώχευσης της εταιρίας, τα υπαίτια για την καθυστέρηση μέλη του ΔΣ ευθύνονται εις ολόκληρον για την αποκατάσταση της ζημίας των εταιρικών πιστωτών από τη μείωση του πτωχευτικού μερίσματος που επήλθε λόγω της

---

³⁹ Αιτιολογική έκθεση του Ν. 4072/2012 για άρθ. 99 του ΠτΚ

καθυστέρησης». Σκοπός της νομοθετικής αυτής ρύθμισης είναι η προστασία των εταιρικών δανειστών από τον κίνδυνο πτώχευσης της εταιρίας και κατατείνει στο να εξαλειφθούν τα κίνητρα που αναπτύσσουν οι διοικούντες σε περίοδο οικονομικής κρίσης της εταιρίας, τα οποία κινούνται σε αντίθετη κατεύθυνση με τα συμφέροντα των εταιρικών πιστωτών.

Ειδικότερα, οι διοικητές των ανωνύμων εταιριών όταν αντιμετωπίζουν τέτοιες καταστάσεις οικονομικής κρίσης τείνουν να επιδεικνύουν μια τάση υπεραισιοδοξίας και τείνουν να προβαίνουν στην ανάληψη των επιχειρηματικών αποφάσεων με μοναδικό γνώμονα την αισιοδοξία και την υπέρμετρη αυτοπεποίθηση. Αυτό έχει ως απόρροια να αναλαμβάνουν μεγαλύτερους κινδύνους από όσους μπορούν να αντιμετωπίσουν διαμορφώνοντας την πεποίθηση ότι οι κίνδυνοι αυτοί δεν θα πραγματοποιηθούν⁴⁰. Οι τακτικές όμως αυτές έχουν ως αποτέλεσμα την πρόκληση ζημίας στους εταιρικούς πιστωτές, οι οποίοι κινδυνεύουν να μην ικανοποιηθούν για τις απαιτήσεις τους έναντι της εταιρίας.

Προκειμένου, λοιπόν, να αντιμετωπιστούν τα φαινόμενα αυτά και να προστατευθούν οι πιστωτές από ενδεχόμενες περιουσιακές ζημιές, κατά το στάδιο αφερεγγυότητας μιας εταιρίας, ρυθμίστηκε νομοθετικά στο άρθρο 98 παρ. 1 ΠτΚ η ευθύνη των διοικητών από παρέλκυση της πτώχευσης. Ως παρέλκυση της πτώχευσης νοείται η κατάσταση, κατά την οποία μια αφερέγγυα εταιρία αναλαμβάνει περαιτέρω υποχρεώσεις, χωρίς ποτέ να είναι σε θέση να τις εκπληρώσει με άμεσο αντίκτυπο στην περιουσία των δανειστών της.

Υπό την απειλή του κινδύνου να ευθύνονται οι ίδιοι οι διοικητές της εταιρίας με την προσωπική τους περιουσία για την αποκατάσταση της ζημίας των εταιρικών δανειστών υποχρεούνται να αντιδράσουν και να αποφασίσουν «εγκαίρως», σε σύντομη δηλαδή προθεσμία, για την υποβολή αιτήσεως πτωχεύσεως κατά το αρ. 5 παρ. 2 του ΠτΚ ενώπιον του αρμοδίου Δικαστηρίου. Η διάταξη του αρ. 92 παρ. 1 ΠτΚ έχει προληπτική λειτουργία και συνιστά εν τοις πράγμασι αντικίνητρο για τη συνέχιση της αφερέγγυας εταιρίας εις βάρος των πιστωτών, λειτουργώντας παράλληλα εξασφαλιστικά

---

⁴⁰ Γ. Σωτηρόπουλος, Η ευθύνη των διοικητών κεφαλαιουχικών εταιριών για παρέλκυση της πτώχευσης, ΔΕΕ 4/2008.

ως προς την διατήρηση της εταιρικής περιουσίας και την αποφυγή μείωσής της φροντίζοντας για την άμεση ικανοποίηση των απαιτήσεων των εταιρικών δανειστών.⁴¹

Μια εκ των αναγκαίων προϋποθέσεων βάσει του αρ. 98 παρ. 1 του ΠτΚ για να θεμελιωθεί ευθύνη των διοικητών του ν.π είναι η περιέλευση της εταιρίας σε καθεστώς παύσης πληρωμών. Επιπλέον, η διάταξη αναφέρει για υπαίτια καθυστέρηση υποβολής αίτησης της πτώχευσης. Ως δεύτερη, λοιπόν, προϋπόθεση τίθεται η υπαιτιότητα ως προς το μη έγκαιρο της υποβολής της αιτήσεως πτώχευσης. Κατά την κρατούσα στη θεωρία γνώμη, για την στοιχειοθέτηση υπαίτιας συμπεριφοράς αρκεί και η ελαφρά αμέλεια⁴². Γεννάται, λοιπόν, προσωπική ευθύνη των διοικητών όταν παρά την διαπίστωση της κατάστασης αδυναμίας πληρωμών της εταιρίας –ή ακόμη και αν αμέλησαν να το διαπιστώσουν- ουχί μόνο δεν προέβησαν στην υποβολή αίτησης πτώχευσης αλλά ανέλαβαν νέες υποχρεώσεις στο όνομα της εταιρίας, δημιουργώντας νέα χρέη για την ίδια και επιδεινώνοντας την ήδη βεβαρημένη οικονομική της κατάσταση. Μάλιστα, η ευθύνη τους αυτή δεν μπορεί να αποσπαστεί ούτε με την επίκληση του κανόνος της επιχειρηματικής κρίσης (business judgment rule) καθώς δεν μπορεί να μετακυλιστεί ο κίνδυνος μιας υπερχρεωμένης εταιρίας στους εταιρικούς πιστωτές της⁴³.

II. Ευθύνη για πρόκληση της πτώχευσης.

Σύμφωνα με την παράγραφο 2 του αρ. 98 ΠτΚ, προβλέπεται επίσης, η καθιέρωση αστικής ευθύνης σε βάρος των μελών του ΔΣ στην περίπτωση που η πτώχευση της εταιρίας προκλήθηκε από δόλο ή βαριά αμέλεια αυτών.

Η ευθύνη για πρόκληση της πτώχευσης είναι στην πραγματικότητα απόδοση ευθυνών λόγω κακοδιαχείρισης, λόγω εσφαλμένων επιχειρηματικών αποφάσεων που ελήφθησαν και επιπόλαιας ανάληψης κινδύνων. Στην περίπτωση αυτή η συμπεριφορά των διοικούντων συνίσταται κυρίως στην πρόκληση της παύσης των πληρωμών κατά τρόπο γενικό και μόνιμο, μπορεί

---

⁴¹ Περάκης, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2010,σελ. 285

⁴² Περάκης, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2010, σελ. 288.

⁴³ Ν. Ρόκας, Ευθύνη για παρέλκυση της πτώχευσης ΕΕμπΔ. 2008, σελ. 14

όμως να αφορά και την επιδείνωση της ήδη επελθούσας παύσης των πληρωμών.⁴⁴ Γίνεται φανερό, ότι δεν δύναται να θεμελιωθεί ευθύνη των διοικητών για μια οποιαδήποτε διαχειριστική πράξη τους αλλά απαιτείται πράξη ή σειρά πράξεων, των οποίων η τέλεση επάγεται την αδυναμία της εταιρίας να εκπληρώσει τις ληξιπρόθεσμες χρηματικές υποχρεώσεις κατά τρόπο γενικό και μόνιμο. Η συμπεριφορά τους αυτή έχει ως αποτέλεσμα να γεννάται προσωπική τους ευθύνη για αποκατάσταση της ζημίας που προκλήθηκε στους εταιρικούς δανειστές.

Περιπτώσιολογικά υπαίτια πρόκλησης της πτώχευσης δύναται να στοιχειοθετήσει η τέλεση του αδικήματος απιστίας σε βάρος της εταιρίας (αρ. 390ΠΚ), η καταδολίευση των δανειστών (αρ. 397 ΠΚ) με την καταστροφή ή μείωση ή βλάβη της εταιρικής περιουσίας σε χρόνο προγενέστερο της ύποπτης περιόδου, η κατάρτιση για την εταιρία επιζήμιων δικαιοπραξιών κ.ά⁴⁵.

Καθίσταται, λοιπόν, σαφές από την διάταξη του αρ. 98 παρ. 2 ΠτΚ ότι σκοπός του νομοθέτη είναι η προστασία των εταιρικών πιστωτών με την αποκατάσταση της άμεσης ζημίας αυτών, δηλαδή εκείνης που πλήττει απευθείας τους ίδιους, χωρίς να παρατηρείται κάποιος συσχετισμός με την ζημία της εταιρίας. Για τον λόγο τούτο κρίνεται αναγκαίο η ζημία κάθε πιστωτή να κριθεί και να μετρηθεί σε ατομική βάση εφόσον συντρέχουν οι αντικειμενικές και οι υποκειμενικές προϋποθέσεις της διατάξεως σε βάρος των διοικητών.

ΣΤ. 5. Η ευθύνη των διοικητών κατά τον χρόνο διάλυσης της εταιρίας.

---

⁴⁴ ΑΠ 1888/2005, ΔΕΕ 2006, 392

⁴⁵ Ε. Περράκης, Πτωχευτικό Δίκαιο, 2010, σελ. 292

I. Καθιέρωση αστικής ευθύνης των διοικούντων κατ' αρ. 50 παρ. 1 ΚΦΔ.

Ένας επιπλέον λόγος ενεργοποίησης ευθυνών των διοικητών της ΑΕ, σύμφωνα με το αρ. 50 του ΚΦΔ, συνιστά η διάλυση της εταιρίας. Η έννοια της διάλυσης αποτέλεσε αντικείμενο προβληματισμού και διχογνωμίας, η οποία επιλύθηκε με την επικράτηση της ερμηνείας της έννοιας της διάλυσης, ως λύσης του ν.π.⁴⁶. Υπό τη νέα μορφή της διατάξεως του αρ. 50 ΚΦΔ, μετά την τροποποίησή του από το αρ. 34 του Ν. 4646/2019, όπως αναλύθηκε ανωτέρω⁴⁷, δεν διαφοροποιείται η ευθύνη του διοικούντος εάν το ν.π. βρίσκεται σε καθεστώς λειτουργίας ή διάλυσης αυτού, όπως ίσχυε κατά την προηγούμενή του μορφή, με αποτέλεσμα να εφαρμόζεται η νέα διάταξη του αρ. 50 παρ. 1 ΚΦΔ σε αμφότερες τις περιπτώσεις.

Ο χρόνος διάλυσης της Α.Ε. προσδιορίζεται, κατ' άρθρο 164 του Ν. 4548/2018, από τη χρονική στιγμή που ορίζει το καταστατικό ως πάροδο της διάρκειας ζωής της εταιρείας (παρ. 1 εδ. α'), ή κατόπιν απόφασης της Γ.Σ. (παρ. 1 εδ. β'), ή από τη στιγμή κήρυξης της εταιρείας σε κατάσταση πτώχευσης (παρ. 1 εδ. γ'), ή από τη στιγμή της απόρριψης της αίτησης πτώχευσης λόγω ανεπάρκειας περιουσίας προς κάλυψη των εξόδων αυτής.

Καθίσταται, λοιπόν, πρόδηλο, ότι ρυθμίζεται νομοθετικά η καθιέρωση ευθύνης στα πρόσωπα που περιοριστικά αναφέρονται στο αρ. 50 παρ. 1 του ΚΦΔ και είναι πρόεδροι, διευθυντές, γενικοί διευθυντές, διαχειριστές, διευθύνοντες σύμβουλοι, εντεταλμένοι στη διοίκηση ή εκκαθαριστές του ν.π για τους φόρους που ομοίως, περιοριστικά παρατίθενται στην διάταξη, εφόσον τα ανωτέρω πρόσωπα είχαν μια από τις ανωτέρω ιδιότητες κατά τον χρόνο διάλυσης της εταιρίας, επιπλέον, οι οφειλές αυτές γεννήθηκαν κατά τη διάρκεια της θητείας τους και τέλος εφόσον αυτές δεν καταβλήθηκαν ή δεν αποδόθηκαν στο Δημόσιο από υπαιτιότητα των ανωτέρω προσώπων. Οι τρεις ανωτέρω προϋποθέσεις δέον όπως συντρέχουν σωρευτικά στα ως άνω πρόσωπα προκειμένου να καταφαθεί ευθύνη σε βάρος τους.

Επιπροσθέτως, και εν όψει του γεγονότος ότι η πτώχευση της εταιρίας συνιστά λόγο λύσης αυτής και επομένως λόγο θεμελίωσης ευθυνών των

⁴⁶ Βλ. ΣτΕ 4104/2005, δημ. ΤΝΠ ΝΟΜΟΣ

⁴⁷ Βλ. Κεφάλαιο Δ..2

διοικητών για τα φορολογικά χρέη που γεννήθηκαν κατά την θητεία τους, θα πρέπει στο σημείο αυτό να επισημανθεί ότι κατ' αρ. 25 ΠτΚ, προβλέπεται αναστολή όλων των ατομικών καταδιωκτικών μέτρων των πιστωτών κατά της οφειλέτριας εταιρίας. Ένεκα αυτού και της εξαιρετικής φύσεως της καθιέρωσης προσωπικής ευθύνης των διοικητών κατ' απόκλιση της αρχής της αυτοτέλειας του ν.π, θα ήταν ορθό να υποστηριχθεί ότι το Δημόσιο μπορεί να στραφεί κατά των προσώπων αυτών μόνο εφόσον ολοκληρωθεί η διαδικασία της πτώχευσης και δεν ικανοποιηθεί από την πτωχευτική περιουσία⁴⁸. Η θέση αυτή είναι ιδιαίτερος πειστική, καθώς με τον τρόπο αυτό αποδίδεται η έννοια της φύσεως της ευθύνης αυτών ως δευτερογενούς και πρόσθετης ευθύνης του ν.π. Εξάλλου, αυτό επιρρωνύεται και από το γεγονός ότι δεν εκδίδεται αυτοτελής ταμειακή βεβαίωση σε βάρος των διοικούντων παρά μονάχα στο όνομα της εταιρίας, η οποία αποτελεί νόμιμο τίτλο για τη λήψη μέτρων σε βάρος των συνυπόχρεων προσώπων.

Εκ των ανωτέρω, συνάγεται ότι η νέα διάταξη του αρ. 50 ΚΦΔ έχει ως απότοκο τον μετριασμό της ευθύνης των προσώπων που διοικούν την εταιρία με την απάλειψη του αυστηρά αντικειμενικού χαρακτήρα που έφερε αυτή υπό το προϊσχύσαν δίκαιο και ο οποίος ήγειρε ισχυρά ζητήματα συνταγματικότητας του θεσμού. Η αναμόρφωση του άρθρου ώστε η προβλεπόμενη ευθύνη να βαρύνει μόνο εκείνα τα μέλη της διοίκησης, που αποδεικνύεται ότι είχαν ενεργό ανάμειξη, με πράξεις ή παραλείψεις τους, στη δημιουργία των οφειλών της εταιρίας, επιδεικνύοντας μάλιστα υπαίτια συμπεριφορά, με απώτερο σκοπό την αποφυγή των υποχρεώσεων του νομικού προσώπου ενώπιον του νόμου συνιστά αδιαμφισβήτητα αξιόλογο εξορθολογισμό των διατάξεων αυτών, χωρίς ωστόσο να ματαιώνεται ο σκοπός της θεσπίσεώς τους, ήτοι την εξυπηρέτηση του ταμειακού συμφέροντος του Δημοσίου.

ΣΤ. 5. ΙΙ. Ποινική αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας κατά τον ΠτΚ.

Στο σημείο αυτό και ολοκληρώνοντας την παρούσα μελέτη, θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό να αναφερθούν εν συντομία κάποιες διατάξεις του ΠτΚ,

---

⁴⁸ Φινοκαλιώτη Αικ., Διατριβή, Η αστική ευθύνη των διοικούντων ανώνυμες εταιρίες και εταιρίες περιορισμένης ευθύνης έναντι του δημοσίου για φορολογικές οφειλές των εταιριών αυτών, 2013.

οι οποίες καθιερώνουν ποινικές ευθύνες των διοικούντων για την τέλεση αδικημάτων κατά το προπτωχευτικό στάδιο.

Το σημαντικότερο ποινικό αδίκημα που προβλέπεται στο αρ. 171 του ΠτΚ και συνδέεται με την οικονομική αφερεγγυότητα της εταιρίας είναι η δόλια χρεοκοπία. Από την ανάγνωση του άρθρου αυτού συνάγεται ότι τυποποιούνται κατά βάση οκτώ επιμέρους πτωχευτικά αδικήματα καθώς το πραγματικό του κανόνα αυτού απαρτίζεται από διαφορετικά μεταξύ τους στοιχεία συνιστώντας ένα σωρευτικώς μικτό έγκλημα της χρεοκοπίας.

Ειδικότερα, ποινικοποιείται η εξαφάνιση ή παρασιώπηση περιουσιακών στοιχείων που σε περίπτωση πτώχευσης εμπίπτουν στην πτωχευτική περιουσία, η ματαίωση εκπλήρωσης των υποχρεώσεων τρίτων, η κατάρτιση ζημιογόνων δικαιπραξιών, η προμήθεια αγαθών σε τιμές κάτω του κόστους, η παράλειψη τήρησης εμπορικών βιβλίων ή η εξαφάνιση και απόκρυψη αυτών, ώστε να δυσχεραίνεται η διαπίστωση της κατάστασης της περιουσίας της εταιρίας, η παράλειψη σύνταξης ισολογισμών ώστε να μην αποτυπώνεται η περιουσιακή κατάσταση της εταιρίας καθώς και η μείωση της κατάστασης της περιουσίας της εταιρίας ή η απόκρυψή της με οιονδήποτε τρόπο. Κοινή συνισταμένη των ανωτέρω ποινικών αδικημάτων που στοιχειοθετούνται στο αρ. 171 ΠτΚ είναι το όριο του καθήκοντος της συνετούς οικονομικής διαχείρισης, η υπέρβαση του οποίου έχει ως απόρροια την θεμελίωση σωρείας ποινικών ευθυνών σε βάρος των διαχειριστών της εταιρίας. Αποτελεί θέσφατο ότι οι ριψοκίνδυνες δραστηριότητες δεν δικαιολογούνται σε περιόδους οικονομικής κρίσης.

Επιπλέον, ποινικοποιούνται συμπεριφορές ευνοϊκής μεταχείρισης πιστωτή εις βάρος των υπολοίπων, κατ' άρθ. 172 του ΠτΚ, ενώ η εταιρία βρίσκεται σε κατάσταση παύσης πληρωμών ή σε κατάσταση επαπειλούμενης αδυναμίας εκπλήρωσης των υποχρεώσεών της. Η διάταξη αυτή βαίνει προς την κατεύθυνση της αρχής της σύμμετρης ικανοποίησης των πιστωτών που διέπει το Πτωχευτικό Δίκαιο, η οποία θα καθίστατο άνευ περιεχομένου στην περίπτωση που οι διαχειριστές της εταιρίας εκπλήρωναν υποχρεώσεις τους έναντι συγκεκριμένων πιστωτών τους ενώ βρίσκονται προ των πυλών της πτώχευσης.

Μάλιστα, στο αρ. 176 ΠτΚ, γίνεται ειδική αναφορά των προσώπων που φέρουν τις ποινικές ευθύνες στην περίπτωση της πτώχευσης ν.π. Συγκεκριμένα, προβλέπει ότι την ποινική ευθύνη για τις πράξεις που κωδικοποιούνται στο δωδέκατο κεφάλαιο του ΠτΚ, την φέρουν οι διαχειριστές, τα μέλη της διοίκησης και οι διευθυντές τους, οι οποίοι διέπραξαν τα εν λόγω εγκλήματα.

Συνάγεται, λοιπόν, εύλογα από τα ανωτέρω ότι οι εταιρικοί διοικητές βρίσκονται συνεχώς αντιμέτωποι με ευθύνες, οι οποίες μάλιστα θεσπίζονται ακόμη και από την πτωχευτική νομοθεσία χωρίς αυτές να σχετίζονται πάντοτε με παραβίαση των υποχρεώσεών τους έναντι της εταιρίας. Είναι ιδιαίτερως σημαντική η διάκριση αυτή που λαμβάνει χώρα σε περιπτώσεις αφερεγγυότητας κατά τις οποίες πέραν των υποχρεώσεων των διοικητών έναντι της εταιρίας προστίθενται οι υποχρεώσεις των διοικητών έναντι των δανειστών αυτής, οι οποίες μάλιστα είναι ανεξάρτητες από τις εταιρικές υποχρεώσεις.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την επισκόπηση των ανωτέρω συνάγεται ότι οι ευθύνες των διοικητών των Ανωνύμων εταιριών εδράζονται σε πληθώρα νομοθετικών διατάξεων, οι οποίες προβλέπουν την στοιχειοθέτηση τόσο εσωτερικής, δηλαδή έναντι της εταιρίας, όσο και εξωτερικής, δηλαδή έναντι τρίτων, ευθύνης αυτών. Παρά, λοιπόν, το γεγονός ότι πρόκειται για μια κεφαλαιουχική εταιρία, η οποία διέπεται από την αρχή της αυτοτέλειας, συνεπεία της οποίας για τις υποχρεώσεις του νομικού προσώπου έναντι των δανειστών του, αποκλειστικά υπέγγυα είναι η περιουσία του ίδιου του νομικού προσώπου, εντούτοις σε εξαιρετικές περιπτώσεις αυτή παραμερίζεται. Αφής στιγμής που αποδέχονται την τιμητική πρόταση για συμμετοχή σε ΔΣ ανώνυμης εταιρίας, οφείλουν να έχουν πλήρη επίγνωση των υποχρεώσεων που με κάθε επιμέλεια πρέπει να εκπληρώσουν και κυρίως να γνωρίζουν το μέγεθος των ευθυνών που μέσω αυτών αναλαμβάνουν. Ο σκοπός θέσπισης των ευθυνών είναι η προστασία των συμφερόντων τρίτων προσώπων, όπως δανειστών της εταιρίας, και κυρίως η εξασφάλιση των συμφερόντων του Δημοσίου, υπέρ των οποίων έχει καθιερωθεί πρόσθετη υποχρέωση μετά του ν.π σε βάρος των προσώπων που διοικούν την εταιρία και οι οποίοι ευθύνονται προσωπικώς με ολόκληρη την περιουσία τους για οφειλές και χρέη αυτού.

Αξιομνημόνευτη, ωστόσο, και άξια χαιρετισμού είναι η νεοεισαχθείσα ρύθμιση του Ν. 4646/2019, η οποία απάλειψε την αντικειμενική ευθύνη που είχε καθιερωθεί σε βάρος των διοικούντων για τις φορολογικές υποχρεώσεις του ν.π και εισήγαγε για πρώτη φορά την έννοια της υπαιτιότητας, μετριάζοντας έτσι την ευθύνη των μελών της διοίκησης, η οποία πλέον βαρύνει μόνο εκείνα τα μέλη της που υπέδειξαν υπαίτια συμπεριφορά, με απώτερο σκοπό την αποφυγή των υποχρεώσεων του νομικού προσώπου ενώπιον του νόμου. Παρατηρείται, λοιπόν, τα τελευταία χρόνια εξορθολογισμός των νομοθετικών διατάξεων που καθιερώνουν ευθύνες των διαχειριστών των ανωνύμων εταιριών και σημειώνεται άμβλυνση της αυστηρότητας που τις διέπει.

Καθίσταται, υπό το πρίσμα των ανωτέρω, προφανές ότι το κάθε εμπλεκόμενο στη Διοίκηση της εταιρίας μέλος, προκειμένου να διατελέσει τη

θητεία του απρόσκοπτα και χωρίς να έλθει αντιμέτωπο με αστικές, φορολογικές, ποινικές ευθύνες οφείλει να ανταποκρίνεται στα καθήκοντα που του έχουν ανατεθεί με άκρατη επιμέλεια και προσήλωση, με απώτατο στόχο την εξυπηρέτηση του εταιρικού συμφέροντος και την διαφύλαξη των ευθυνών του. Σε περίπτωση δε μη διαφύλαξης των ευθυνών αυτών επέρχεται η επιβολή του νόμου μέσω αυστηρών ποινών και προστίμων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αγγελάκης Μ., Διαδικασία εξυγίανσης οφειλετών – Προπτωχευτικό Στάδιο, Έφιλον 7, 2012.

Αδαμίδης Π., Η ευθύνη των υποκατάστατων και των πληρεξουσίων του ΔΣ της ΑΕ, προσώπων σε Σύγχρονα Ζητήματα εταιρικής ευθύνης, Σύνδεσμος Ελλήνων Εμπορικόλογων, 12ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελλήνων Εμπορικόλογων, Νομική Βιβλιοθήκη, 2003.

Αδάμπας Β., Το αδίκημα της μη καταβολής χρεών προς το Δημόσιο και τρίτους, Σάκκουλας, 2018.

Αλεξανδρίδου Ε., Δίκαιο Εμπορικών Εταιρειών: Προσωπικές & Κεφαλαιουχικές Εταιρείες, Νομική Βιβλιοθήκη, 2016.

Αντωνόπουλος Β.- Δίκαιο Α.Ε και Ε.Π.Ε, γ' έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2009.

Αποστολοπούλου Β., Η ευθύνη των διαχειριστών ομορρύθμου εταιρίας και μελών του ΔΣ ανώνυμης εταιρίας, ΔΦΝ 2004

Αυγητίδης Δ., Εξυγίανση επιχειρήσεων μέσω προπτωχευτικών συμφωνιών, Αθήνα, 2011.

Βαθρακοκόιλης Β. ΕΡΝΟΜΑΚ, Ερμηνεία Αστικού Κώδικα, Αθήνα 2001.

Του ιδίου, Ανώνυμες Εταιρίες-Τόμος ΙΙ Άρθρα 18-40^α , 42ε παρ 5, Κατ' άρθρον ερμηνεία Ν. 2190/1920, Σάκκουλας Αθήνα- Θεσσαλονίκη 2013 Μάρκου Ι., Το Διοικητικό Συμβούλιο της ΑΕ, Νομική Βιβλιοθήκη, 2015.

Γασπαρινάτος Γ., Η αστική ευθύνη της διοίκησης των κεφαλαιουχικών εταιριών, 2006.

Γεωργιάδης Α., Σύντομη Ερμηνεία του ΑΚ, Π.Ν Σάκκουλας, Τόμος Ι, ΙΙ, 2010.

Δημήτραινας Γ., Εγκλήματα φοροδιαφυγής, Ζητήματα φοροδιαφυγής στο εισόδημα, στο ΦΠΑ και στα φορολογικά στοιχεία, Νομική Βιβλιοθήκη, 2011.

Καλλιντέρης Κ., Η προσωπική ευθύνη διοικητών νομικών προσώπων για φορολογικές παραβάσεις & χρέη προς το δημόσιο, Νομική Βιβλιοθήκη 2014.

Κοτσίρης Λ., Πτωχευτικό Δίκαιο, Σάκκουλας, 2008.

Μικρουλέα Α., Όρια Δράσης και Ευθύνη των Εταιρικών Διοικητών, Αθήνα, 2013

Παπακυριάκου Θ. Φορολογικό Ποινικό Δίκαιο, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, 2005.

Περράκης Ε. Το Δίκαιο της ανώνυμης εταιρίας, Νομική Βιβλιοθήκη, 2010

Ρόκας Ν., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών, 7η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, 2012.

Φινοκαλιώτη Αικ., Η αστική ευθύνη των διοικούντων Α.Ε & Ε.Π.Ε για φορολογικές οφειλές, (υπό το πρίσμα του νέου Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας Ν. 4174/2013, όπως ισχύει μετά τον Ν. 4223/2013, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014.

Φινοκαλιώτης Κ., Φορολογικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Σάκκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2014.

Φορτσάκης Θ.- Σαββίδου Αικ., Φορολογικό Δίκαιο, Νομική Βιβλιοθήκη, 4^η έκδοση.

Ψυχομάνης Σ., Δίκαιο Εμπορικών Εταιριών - ΟΕ, ΕΕ, ΕΕκμ, Αφανούς, Κοινοπραξίας, ΕΟΟΣ, ΑΕ, ΕΠΕ, ΙΚΕ. Μετά το Ν. 4072/2012, Β' έκδοση, Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 2012.

Του ιδίου, Πτωχευτικό Δίκαιο, Ε' έκδοση, Σάκκουλας, 2012.

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

Κατσάς Θ., Επιχειρηματικός κίνδυνος και ευθύνη διοικητικού συμβουλίου ανώνυμης εταιρίας, ΔΕΕ 2006.

Λιάππα Μ. Α., Ο έλεγχος και η ανάλυση των οικονομικών καταστάσεων ως μέσα διάσωσης της επικείμενης αφερεγγυότητας- Το ζήτημα της συνεχιζόμενης δραστηριότητας της επιχείρησης εις Η αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας, 23ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικόλογων , Αθήνα, 2014.

Μαρίνος Μ.-Θ, Ευθύνη του διοικητικού συμβουλίου α.ε. και απαλλακτικές ρήτρες με σύμβαση ή καταστατική ρύθμιση, ΧρΙΔ ΙΒ/2012.

Του ιδίου, Ζητήματα εφαρμογής του κανόνα της επιχειρηματικής κρίσεως στο εταιρικό και πτωχευτικό δίκαιο, ΔΕΕ 2009.

Μάρκου Ι., Η αστική ευθύνη των μελών ΔΣ στην ανώνυμη εταιρία, ΕΛΛΔ. 2000.

Οικονόμου Α., Προφύλαξη από την αφερεγγυότητα, διαχείριση κινδύνων και εταιρική διακυβέρνηση, εις Η αντιμετώπιση της αφερεγγυότητας, 23ο Πανελλήνιο Συνέδριο Ελλήνων Εμπορικόλογων, Αθήνα, 2014.

Πέρου Κ, Φορολογική Ευθύνη διοικητών εταιριών για χρέη της εταιρίας προς το Δημόσιο, ΔΦΝ 2007.

Ρόκας Ν, Ευθύνη για παρέλκυση της πτώχευσης, ΕΕμπΔ. 2008

Τέλλης Ν., Η εσωτερική Ευθύνη των Διοικητών ΑΕ- Άσκηση εταιρικής αγωγής, Μια πρώτη προσέγγιση υπό το φως του νέου δικαίου της ΑΕ Μ/ 4548/2018, ΕπισκεΔ Α/2019.

Φράστανλης Σ., Η προπτωχευτική διαδικασία εξυγίανσης- Βασικές αρχές και έναρξη διαδικασίας, ΧρΙΔ. 2012.

Χριστοδούλου Α., Παρατηρήσεις επί των άρθρων 103-105 του Ν. 4548/2018 αναφορικά με την άσκηση εταιρικής αγωγής, ΔΕΕ 11/2018.